

Ս Ի Ո Ն

ԴԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆՍՍԵՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՅԻՆ ԵՐԹԻՈՒՅՆԱԿԱՆ ՀԱՅ ԳԵՏԵՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՆՍՍԵՐԱԿԱՆ

1. Պատրիկ եւ Եկեղեցի (Գ.) — 2. Առաքելաբանութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ. Եմբարանք. — 3. Կրօնական. Թ. Ե. Գ. — 4. Երկ կիկր շարաստիւր. Բանաստեղծական. Սեան Կանաննան. — 5. Սոկրատի Մանր. Քերտած. Եմբարանք. Երբ. Ե. Ե. Գ. — 6. Սկարնի Տապանագիրք. Scarron. — 7. Արցունի եւ Մարգարիտ. Prosper Blanchemain. — 8. Հայրանքի Եկեղեցին. Պատանի Մ. Ե. Ա. — 9. Մագիստրոսի Աշինի բայր. Բանաստեղծական. Ե. Ե. Գ. — 10. Դարանագիտաց զատար. Վիճակագրական. Երանի եպիսկոպոս. — 11. Մանդակունիի Զանգուն մկկ նոր Զեռագիրք. Ե. Ե. Գ. — 12. Նշխարի Նախնեայ Մանկագրութեան. Ս. Երեմի Աւարայ Վեշտասան Աստուածի Վան Նիկոմիդիայ քաղաքին. Զրեհրիք. — 13. Մարտ. — 14. Ս. Եւրոպի ներսին. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 15. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 16. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 17. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 18. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 19. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 20. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 21. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 22. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 23. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 24. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 25. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 26. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 27. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 28. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 29. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 30. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 31. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 32. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 33. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 34. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 35. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 36. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 37. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 38. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 39. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 40. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 41. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 42. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 43. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 44. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 45. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 46. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 47. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 48. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 49. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 50. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 51. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 52. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 53. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 54. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 55. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 56. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 57. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 58. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 59. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 60. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 61. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 62. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 63. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 64. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 65. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 66. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 67. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 68. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 69. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 70. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 71. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 72. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 73. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 74. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 75. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 76. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 77. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 78. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 79. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 80. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 81. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 82. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 83. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 84. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 85. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 86. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 87. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 88. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 89. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 90. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 91. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 92. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 93. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 94. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 95. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 96. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 97. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 98. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 99. Եւրոպայի Երանի Երանի. — 100. Եւրոպայի Երանի Երանի.

The SON, an Armenian Monthly of Religion
Printed in JERUSALEM - PALESTINE

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՆԵՐՈՒ

Այն հեղինակներ և հրատարակիչներ, որ կը փոփաքին իրենց գիրքերուն ծախուցումը դնել Սէնթ Մէլ, պէտք է որ հրկերկու օրինակ զրկեն ասոնցմէ Սէնթ Մարտի վարչական հասցէին:

42. **ՍՈՒՐԻԱԶՈՅ ՏԱՐԵՅՈՅՑ**. Պատկերազարդ, Ա. Տարի 1924 պատասեցին Մ. Առնման — Մ. Սրսեան — Ե. Ոսկերիչեան. 8° էջ 298. Տպ. Ա. Պետրեան, Փանթէ. — Նոյն ՏԱՐԵՅՈՅՑԻՆ Բ. Տարին. 1925, 8° էջ 340. Տպ. «Արախ. Բ. Քօփալեան, Հալէպ»:

43. **ՏԱՐԱԳՈՆԻԻ ՕՐԻՔԷՆ**. (գրեց) Եղուարդ Ա. Ոսկերիչեան (Զգոն-Սեպտեմբր), Տպ. Ա. Կասապեան, Աղեքսանդրիա, 1923, 8° էջ 24.

44. **ՍՈՒՐԻԱԶՈՅ ԱՆՊԵՄ**. Պատասեց Ե. Ա. Ոսկերիչեան. հրկ. գրականաւ Գրիգոր Տէմրեանի, Թիւ 1. Տպ. «Արախ», Հալէպ. 1927.

45. **ԻՐԱՅԱՎԱՐ ԱԶՈՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹԻՒՆ**. Իր Աշտորի և Վաղր. Հրապարակ Ամերիկայի Երջանակի է. Պատգ. Ժողովի հրապարակային ժողովին տարի. Մեպտեմբեր 4, 1927 Ֆրէնքլին Ինիլըն Հօլ, Պոսթըն

46. Le Révérend Père Joseph Delarue. Imp. Massis. Paris. 1927. p. 8° 38.:

ԿԻՉ ԵՐԻՐԱՏ-ԻՐԱՅԱՎԱՆ ԵՄԵՐԻՆ ՍԱՆԵՐՈՒՆ

Իտալիոյ մէջ դաժնագ Մուրատ - Ռաֆայէլեան Վարժարանի շրջանաւարտներու նախաձեռնութեամբ կազմուած է մշակութային եղբայրութիւն մը «ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՅԱՎԱՆԻՆ» անունով:

Նկատելով որ քաղաքական և այլ պայմաններու բերումով Պոլսոյ մէջ գոյութիւն ունեցող համանուն միութիւնը դադրած է գործելէ և Մուրատ - Ռաֆայէլեան բաղձաթիւ շրջանաւարտներ ջրուած են զանազան երկրներու մէջ, նորակազմ միութեան առաջին ձգտումը պիտի ըլլայ, բոլորն ալ համախմբել իր շուրջ և անդամներու միջև ջերմ ու յարաւու հաղորդակցութիւն ստեղծել:

Մուրատ - Ռաֆայէլեան Վարժարանը իր հիմնարկութեան թուականէն սկսեալ, առնուած է մտաւորականներու սերունդ մը որ բաւական մեծ դեր ունեցած է մեր ազգային ու մշակութային կեանքին մէջ: Այդ կոչումին զիտակեց նոյն վարժարանի նախկին սաները, կազմակերպուելով հիմնադիրներու նախնական անունին ներքեւ, նպատակ ունին ստատել ու ձեռնարկել մշակութային ազգօգուտ գործեր, ինչպէս նաեւ շահագրգռուելով Հայ դպրութիւններու վիճակով, աշխատիլ անոնց բարելաւման:

Այս առաջադրութիւններով կազմուած միութիւնը, իր Ընդհանուր Ժողովին մէջ վաւերացնելով ուժամեայ Մրադիր - Կանոնադիրը, ընտրեց հետեւեալ հինգ անձերէ բաղկացեալ վարչութիւնը:

Նախագահ	—	Տքթ. Նշան Տէր- Ստեփանեան
Քարտուղար	—	Տքթ. Երուանդ Արզումանեան
Գանձապահ	—	Տքթ. Մանուկ Խամպէկեան
Խորհրդական	—	Տքթ. Հրանդ Զրաքեան
»	—	Իերենիկ Ժիգմէճեան

Միութեան կեդրոնակային է Իտալիոյ Միլան քաղաքը:

Վարչութիւնը, Հայ մամուլի միջոցաւ, կոչ կընէ բոլոր անոնց՝ որոնք Մուրատ - Ռաֆայէլեան և Բերայի ու Քաղկեդոնի Միութեան վարժարաններէն շրջանաւարտ եղած են և կը խնդրէ որ փութով տեղակայեն իրենց անունն ու հասցէն օրպէսզի կարելի ըլլայ յարաբերութեան մէջ մտնել անոնց հետ և պատրաստել ընդհանուր ցանկը անդամներուն:

ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

Հասցէ. — Dr. Y. ARZUMANIAN

Segretario dell' Associazione Ex - Allievi Moorat - Raphaël

P. O. B. 462, Milano - Italie

կած էր բոլոր կղերականութիւնը և ժողովրդականութիւն չէր վայելէր. այնպէս որ ժիւլ ֆէռի կարող եղաւ իրագործել կրթութեան աշխարհականացումին ծրագիրը։ Եւ այսպէս 1881 ին օրէնքով պարտաւորիչ եղաւ նախնական կրթութիւնը և միանգամայն չէզոք, այսինքն պետական դպրոցներու մէջ կրօնի պիտի չդաստիարակուէր։ Բայց այս չէզոքութիւնը չյարգուեցաւ սակայն. որովհետեւ ֆօլ-Պէր իր Բարդակաւն եւ Քաղաքային Դաստիարակութիւն գաղափարքին մէջ Աստուծոյ և կրօնքին դէմ դրեց, եպիսկոպոսներ բանադրեցին այդ գիրքը, և սակայն դատի քաջուեցան անոնք և բազմաթիւ ծխատէրներ ալ, իրրեւ գործակալներ եպիսկոպոսներուն, զոյգուեցան իրենց թշակներէն։ Այնուհետեւ աշխարհականացման ծրագիրը արագ արագ յառաջ տարուեցաւ. 1886 Հիտմբեր 30 ի օրէնքով նախնական կրթութիւնը բոլորովին աշխարհականացաւ, 1889 Յւնիս 15 ին ալ ջնջուեցաւ կղերը զինուորական ծառայութենէն ազատագրող օրէնքը։

Կրթականէն ետքը Մարդասիրական, Բարեգործական և այլն գործեր ալ խլուեցան կղերին ձեռքէն։ 1880 ին ջնջուեցաւ բանակներու երիցութիւնը, յաջորդ տարին աշխարհականացան գերեզմանոցներ և հիւանդանոցներ, յետոյ ջնջուեցան վարժապետանոցներու երիցութիւնը, դատական երդմնադիրներու մէջէն հանուեցաւ Աստուծոյ անունը, կրօնական խորհրդանշաններ արգիլուեցան հրապարակաստական սրահներու մէջ, և օրինականացաւ մեռելներու քաղաքային թաղումը, այնպէս որ 1882-83 ին Լուի Պլան, Կամպէթթա, Հանրի Մարթէն թաղուեցան քաղաքային կարգով և պետական ծախքով։ Այսպէս հետըզհետէ կղերական և կրօնական բոլոր յարաբերութիւններ և կապեր Ֆռանսայի ընկերային հաստատութիւններու հետ օրէնքի ուժով հերքուեցան։ և Լեւոն Ժ.Վ. պապին ջանքերը ի նպատակ կղերական հմայքը վերականգնելու, առնօգուտ եղան, և նոյն իսկ 1904 ին միաբանութիւններուն պետութենէն արտօնուած դպրոցներն իսկ փակուեցան։

Ֆռանսա, որ պարծանքն էր Հռոմի եկեղեցւոյն, երբ իր պետական կարգադրութիւններով այնքան յառաջ դնաց Հռոմի եկեղեցւոյ հոգեւոր պետին իրաւունքներն ու իրաւաստութիւնները հերքելու ֆռանսայի կրթական, բարեգործական և մարդասիրական հաստատութիւններէն, Վատիկան ուղեց բարոյական վրէժով մը զգալի ընել իր բողոքին ուժգնութիւնը, երբ օր մը ֆռանսական հանրապետութեան նախագահ Լուպէ պատրաստուեցաւ փոխադարձել 1903 ին Խալիլոյ կողմէն ֆռանսայի տրուած թաղաւորական այցը։ Ինչ պիտի ընէր նախագահ Լուպէ. Հռոմ երթալէ ետքը պիտի այցելէ՞ր պապին, կամ պապը պիտի ընդունէ՞ր իր հեղինակութիւնը ջախջախող կառավարութեան մը նախագահ։ Լուպէ ուղեց որ իր այցելութեան ծրագրին մէջ մտնէր Վատիկան ալ, բայց Պիոս Թ. կանոն մը հաստատած էր, որուն համեմատ «կաթոլիկ երկրի մը պետը պիտի չկրնար մտնել Վատիկան՝ եթէ ան հիւրն ըլլար Խալիլոյ թաղաւորին»։ Այս կանոնը ամուր բռնեցին Պիոս Թ. ի անմիջական երկու յաջորդները։ Այդ կանոնին ողին սա էր. եթէ պապը ընդունէր Խալիլոյ թաղաւորին հիւր եղող կաթոլիկ երկրի մը պետը, պաշտօնապէս ընդունած պիտի ըլլար իր աշխարհական իշխանութեան ջնջումը։

Տարակոյս չկայ, նախագահ Լուպէ այցելեց Քուիրինալ և այս նախատինք

մը նկատուեցաւ հանդէպ վատիկանի՝ Լեոն ԺԳ. ի արտաքին գործոց Բարտուղար Կարաինալ Մէուի Տէլ վալ-ի կողմէն :

Հետզհետէ Բօն.քօրտայի տրամագրութիւնները նոր օրէնքներով կ'փոփոխուեցան և ֆռանսայի մէջ եկեղեցին իր կալուածներէն և ինչքերէն ալ զրկուեցաւ : Եկեղեցիէն խլուած և զրուուած այնքան կալուածներէն և գոյքերէն ետքը դեռ խոշոր հարստութիւն մը կը մնար կղերին ձեռքը, որոնց արժէքը կը գնահատուէր 300 էն 400 միլիօնի միջև՝ Լատ վալէի (Vallé) որ Պրիանի հաստատած օրէնքին գործադրութեան հսկող Մերակուտական Յանձնաժողովին նախագահն էր : Քաջցեու 300 միլիօն կը գնահատէր ատոնց արժէքը՝ 9 միլիօն տարեկան եկամուտով : Իսկ Պիէնվընիւ - Մարթէնի գնահատումով 14 միլիօն էր այդ եկամուտը : միւս կողմէ Փ. Փրէլօ վաւերագրեալ ուսումնասիրութեամբ մը գրեթէ եօթը միլիօն կը գնահատէ այդ եկամուտը :

Ինչպէս կը տեսնուի, դրամական խնդիրը, նոյն իսկ իր նուազագոյն չափին մէջ, կեդրոնական տեղը կը բռնէ Պետութեան և եկեղեցւոյ բաժանման հիմունքը կազմող խնդիրներու շարքին :

Զենք ուղեր աւելի մանրամասնութիւններով ծանրաբեռնել այս յօդուածները՝ ցոյց տալու համար պատմութեան լրջներուն տակ թէ ի՞նչ է ստոյգ նշանակութիւնը Պետութեան եւ եկեղեցւոյ բաժանումը խօսքին, թէ ի՞նչպէս ծագում առաւ այս խնդիրը և ի՞նչպէս լուծուեցաւ թէ՛ բովանդակ եւրոպայի և թէ՛ մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ :

Պատմութեան մէջ եկեղեցւոյ եւ Պետութեան բաժանումը կը նշանակէ ջախջախումը և քնջումը պապական պետութեան և գրաւումը տնտեսական բոլոր աղբիւրներուն անոր, որ ինչպէս տեսանք վտանգաւոր զօրութիւն մը կազմէր հանդէպ աշխարհիկ պետութիւններու՝ իր բարոյական և նիւթական շատ հարուստ միջոցներով :

Հայոց եկեղեցին, իր պատմութեան ամենէն փայլուն շրջաններուն մէջ իսկ, չէ իսկ ունեցած կղերապետական այդ վտանգաւոր զօրութեան շուրջը :

Պատմական այս բացատրութիւնները իրաւունք կուտան մեզ շեշտելու թէ չի տակ չէ Պետութեան եւ եկեղեցւոյ բաժանման խօսքն ընել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վերաբերութեամբ, և վարուիլ այս եկեղեցւոյն հետ ճիշդ այն ոգիով ու կերպերով, որոնք արտայայտուեցան և գործադրուեցան եւրոպայի մէջ պապին աշխարհական իշխանութիւնը քնջելու և կղերապետութիւնը ջախջախելու համար հանրային գործերու և հաստատութիւններու վարչական և մատակարարական մարզերուն մէջ :

Թաշորդ յօդուածով պիտի խօսինք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ տիրող պետութիւններու հետ ունեցած պատմական յարաբերութեանց վրայ :

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

(Հ. Վ. Հաջունիի նոր յօդուածին առիթ)

ՍԻՈՆ այս խորագրին տակ խմբագրականով մը (Յունիս Թիւ 6) բացատրած էր Բրիտանիական եկեղեցւոյ առաջնականութեան շնորհաւորական հայտարարութիւնը, եւ խնդրելով մասնաւորապէս Հայաստանի եւ Հոռմի եկեղեցիներուն Թաղէոս - Բարթողիմէոս եւ Պետրոս առաքեալներու անձնական քարոզութեամբ հաստատուելու խնդիրներուն վրայ, ըսած էր թէ առոնք աւանդութեան վրայ հիմնուած բաներ են, հետեւաբար առոնց պատմական ստուգութիւնը ապացուցանելու համար շիտակ չէ խնդրին մօտենալ «բարձրագոյն քննադատութեան» մեթոտով, որովհետեւ աւելի լաւ է, իբրեւ պահանջ ողջմտութեան, «պարկեշտօրէն եւ լայնամտութեամբ խոնարհիլ կրօնական եւ եկեղեցական աւանդութեանց առջև, եւ չկոխել լարձուն գեղանկերու վրայ»:

Այդ խմբագրականը գրուած էր Հ. Վ. Հաջունիի Բագմալիկի մէջ ըրած այն քննադատական փորձերուն առթիւ, զորս ՍԻՈՆ որակած էր իբրեւ «շատ ուշ մնացած», եւ այս անգամ կը շեշտէ այդ շատ ուշ մնացած որակումը. որովհետեւ հազարաւոր տարիներու աւանդութիւն մըն է այդ եւ շատ ուշ է այդ աւանդութիւնը հերքելու ելլել պատմութեան եւ քննադատութեան անունով. — «Վասն զի (յիշե՛լ տուած էինք խնամքով քի) վերջապէս կարելի է նոյն իսկ Հ. Վ. Հաջունիի կողմէն իբրեւ պատմական աղբիւր գործածուած հեղինակները բզիկ բզիկ ընել քննադատական միւսնոյն մեթոտով եւ ողբով: Այնպէս չէ՞ (հարցուցած էինք): Մեկն էր իսկ սա մեր ժամանակներուն մէջ, մեր աշխարհն առջև կատարուած իրողութիւններուն գրաւոր պատմութիւնները կը անկումանք քի ինչ կ'արժեն: Մարդիկ իրենց կիրքերով եւ շահերով միեւնոյն են ամէն զարու մէջ եւ ամէն տեղ: Հետեւաբար սխալ է այնպէս կարծիք թէ պատմութիւնը ըստա՞ծը ինքնին շատ աւելի բան կ'արժէ քան աւանդութիւնը»:

Հ. Վ. Հաջունին պատասխանած է ՍԻՈՆի այդ խմբագրականին Բագմալիկի Օգոստ — Սեպտ. Թիւին մէջ (էջ 274—281), «Պատմութիւն եւ Զգացում» խորագրով երկամանեայ յօդուածով մը, որու Ա. մասին մէջ լուռ կ'անցնի մեր ըրած կարգ մը կարեւոր դատողութիւններու վրայէն, եւ շատ կողմնակի եւ առաջադրուած ծանրակշիւ խնդիրներուն հետ լուրջ կապ չունեցող մանրամասնութիւններու մէջ կը մտնէ:

Բայց ո՛չ... այդ մանրամասնութիւններու մէջ ալ նշանակելի յայտարարութիւն մը կ'ընէ Հ. Վ. Հաջունի, բնկով. — Երբ խորհուլ տան մը գեանին վրայ ուզենք նոր մը շինել, հինը կը քանդենք նախ: (Մենք կ'ստորագծենք): Նոյն փոխանակութիւնը կը կատարուի նաև գրականութեան մէջ. նոր կարծիք կամ տեսութիւն մը տալու համար հասարակութեան, նախ կը հերքուի հինը, ցոյց տալով անոր տկար կողմերը, պաշտպանները եւ անոնց փաստերուն անբաւականութիւնը. բանասիրութեան պահանջն է այս» (Բագմալիկ 275):

Եթէ չենք սխալիք, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Առաքելականութիւնը ո՛չ գրական խնդիր մըն է, ո՛չ ալ բանասիրական: Աւանդութեան մը ստույգ ըլլալուն կամ չըլլալուն վրայ է խնդիրը:

Եւ Հ. Վ. Հաջունի այս անգամ շատ աւելի յառաջ գացած է Հայոց աւանդութիւնը նմանցնելով խաբխուր տն մը զոր կ'ուզէ ֆանդիլ եւ նոր մը շինել:

Աւանդութիւնը չի ֆանդիլ տակայն: Պատմական սուտեր, կեղծիքներ, խարդախուած գիրքեր եւ գրութիւններ կը քանդուին միայն:

ՍԻՈՆ ըսած էր թէ առաքեալներուն անձնական քարոզութեամբ Հոռմի կամ Հայաստանի մէջ եկեղեցիներ հաստատուելու պատմութիւնը հիմնուած է աւանդութեան վրայ, զոր կ'ըսէ եւ կը շեշտէ այս անգամ եւ: Իսկ Հ. Վ. Հաջունի կը պատասխանէ յաւակնոտ շեշտով մը, ո՛չ. Հոռմի եկեղեցւոյն Պետրոսէն հաստատուած ըլլալը պատմութիւն է, աւանդութիւն մը չէ, իսկ Հայաստանի եկեղեցւոյնը, աւանդութիւն է, այն ալ, բնկ կ'ուզէ, անստույգ, անհիմն աւանդութիւն մը. որովհետեւ Թաղէոս Առաքեալը նախ եղեւիտացիք ստեղծեր են իրենց հաւատ, եւ յետոյ Հայեր, Պարսիկներ

և Աղուանք անոնցմէ յափշտակեր են զայն, իրենց իսկ վկայութեամբ, տալով անոր մէկէ աւելի մահելու գերեզմաններ: Եւ Հայք է. Դարուն կերտեր են Բարթողիմէոսի քարոզութիւնն ալ, միւսներէն աւելի բան մը ունենալու համար, մինչ անոր առաքելութեան ու նահատակութեան տեղերը ճշդուած էին արտաքին և քան զմերն հնազոյն մատենագրութենէ: Այս ամէնը հաստատեցինք, կ'ըսէ Հ. Վ. Հացունին, փաստերով, և այնպէս կը յուսայ թէ ՍԻՌՆը պիտի հաւանի իր ձեռնարկութեան:

Անշուշտ, ՍԻՌՆ շատ սիրով պիտի հաւանէր Հ. Հացունիի ձեռնարկութեան՝ եթէ ան երկու չափ և երկու կէտ չզործածէր իր քննադատութեան մէջ, Հոռոմի եկեղեցւոյն աւանդութիւնը վերածելով պատմութեան, և Հայաստանի եկեղեցւոյն աւանդութիւնը եղեակոյ եկեղեցւոյն մէջ սեղծուած և Հայոցմէ յափշտակուած բան մը ներկայացնելով կամ իր նոր բացատրութեամբ խորհուղ ճան մը նմանցնելով զայն:

Քանի որ Հ. Վ. Հացունիի քննադատութեան եզրակացութիւնը պիտի ըլլայ խնդրով, պարտք կ'զգանք բիրեղացնել այս խնդիրները և վերածել երկու պարզ ձևերու:

Ա.— Հ. Վ. Հացունին կ'ըսէ. Պետրոս Առաքեալ Հոռոմ զացած ու հիմնադիրը եղած է Հոռոմի եկեղեցւոյն, և ասիկա աւանդութիւնն է, այլ պատմութիւնն է այս:

Բ.— Հ. Վ. Հացունին կ'ըսէ. ո՛չ Թագէս, ո՛չ Բարթողիմէոս առաքեալները Հայաստան չեն զացեր, աւետարան չեն քարոզեր, — Ինչո՞ւ, որովհետեւ կը պատասխանէ Հ. Վ. Հացունի. . . . Թագէս Առաքեալը եղեակոյ քարոզեցին Գ. Դարուն, յետոյ Հայեր, և ուրիշ ազգեր, յափշտակեցին զայն, և է. Դարուն ալ Բարթողիմէոսի ֆառգութիւնը կորսեցին միսսներէն աւելի բան մը ունենալու համար:

Մենք այժմ այս երկու խնդիրներուն պիտի մօտենանք քննադատօրէն, պատմական խտտութեամբ, և պիտի ըսենք նախ, թէ Պետրոս Առաքեալ Հոռոմ չէ զացած, Հոռոմի մէջ եկեղեցի չէ հաստատուած:

Ահաւաստի մեր փաստերը.

Ա.— Հոռոմ առաջին անգամ զացող ա-

ռաքեալն է Պօղոս և ո՛չ թէ Պետրոս: Գործք Առաքելոցը անպիճելի և ամէն կասկածէ վեր վուերական աղբիւր մըն է: Արդ՝ այս գիրքին մէջ Պետրոսին շատ մը գործերը կը պատմուի, բայց Հոռոմ երթալը չի պատմուիր: Եթէ Պետրոս Հոռոմ զացած ըլլար, անպատճառ Գործքի մէջ առնուազն ակնարկ մը եղած պիտի ըլլար, եթէ ոչ լման կամ գոհացուցիչ տեղեկութիւն մը:

Բ.— Ամէնէն յառաջ Պօղոս զացած է Հոռոմ, և զարձեալ Պօղոսն է որ իր հիմնած եկեղեցւոյն զրած է Հոռոմեացեաց Թուղթն ալ, և ինչպէս զիտել տուած ենք արդէն, որուն մէջ իրաւամբ կ'սպասուէր որ Պօղոս ակնարկութիւն մը ըրած ըլլար որեւէ կերպով, ըսելու համար թէ ինչմէ յառաջ մեր սիրելի եղբայրը Պետրոս ձեզի աւետարան քարոզած է, կամ ձեռն եկեղեցին հաստատած է, ինչպէս որ Պետրոսի վերագրուած Բ. Թղթին մէջ (Գ 15) տարրեր առիթով մը կ'ակնարկուի Պօղոսին:

Գ.— Հ. Վ. Հացունի Պետրոսին Հոռոմ երթալուն վկայ կը բերէ Պետրոսի Ա. Թուղթին, Ե. 13ը, ուր ըսուած է, « Ողջոյն տայ ձեզ որ ի Բաբելոն ընտրելալից եկեղեցին է », և աւելորդ յոդնութիւն յանձն կ'ստանէ հաստատելու համար թէ « Բաբելոն » Հռոմն է: Ասոր հակառակը ո՞վ է պնդեր արդէն: Բայց եթէ Ս. Գրոց մէջ բոլոր քարտախոյններ (Հ. Վ. Հացունին է բառը) զիտեն թէ Բաբելոն = « Հոռոմի », հարկաւ տեղեակ ըլլալու են նաև թէ Ս. Գրոց Մատենագրութեան պատմութեամբ զբաղող « բարձրագոյն քննադատութեան » նշանաւոր ներկայացուցիչներ, հակառակ պաշտպանողական զօրաւոր բանակի մը, կ'ըսեն թէ Պետրոսի Ա. Թուղթը գրուած է Բրդ. դարուն սկիզբը (ՏԵՍ J. Hastings, Dic. of the Bible, Vol. III. p. 785 և Peake's Commentary of the Bible, p. 902, 908), հետևաբար Պետրոս չէ հեղինակը այդ թղթին (*):

Պետրոսի Ա. Թուղթին գրութեան և հեղինակին հանդէպ մասնագէտներու կողմէն

(*) Պետրոսի Բ. Թուղթին հարազատութեան վրայ կասկածներ զատուելի են, Եւսեբիոսն մինչև Սաղիս Շնորհալի, որ պարսկ կ'զգայ պատգամել զայն եւ (ՏԵՍ, ՄԵԼԵԿ. Եօրցն, Թորոց Կարաղիկեաց, ապ. 1826. Կ. Պոլիս, էջ 390) եւ մինչև այս մեր օրերը!

արտայայտուած քննադատական աննպաստ կարծիքները մասնաւորէ կ'ընենք պարզապիս ցոյց տալու նմանքի շատ քիչ է. Վ. Հացունիին կոխած զեփնը, այլ շարժուն է:

Բայց, կ'ըսենք, թէ և պատմականօրէն չի հաստատուիր Պետրոս Առաքեալին Հոգւոյ հաշտեցած ըլլալը, սակայն կը հաստատուի աւանդութեամբ, որուն արձագանգը կուտան Վ. Հացունիին յիշատակուած Ս. Հայրեր:

Դ.— Պատմական արժէք ունի նաեւ սա պարագան թէ զոնէ Պետրոսի Հոգւոյ երթալուն ի նպաստ՝ պատմադիրներ չեն կրցած ճշգրիտ թուական մը նշանակել այդ երթիին համար: Եւ ժամանակագրութեան այս անստուգութիւնը կը տիրէ ո՛չ միայն Պետրոսին շուրջ, այլ նաեւ անոր յաջորդ նշանակուած առաջին Ինժ. պապերուն թըւականներուն շուրջ, այսինքն 67-157 տարիներու միջոցի մը թուականները չեն կրցած ճշգրիտ և միայն մօրձաւոր կամ հաւանական թուականներ նշանակուած են:

Եւ ասոնք զրական ապացոյցներ են հաստատելու համար թէ վաղեմի եկեղեցիներու առաքեալներուն անձնական քարոզութեամբ հաստատուիլը աւանդութիւններ են պարզապէս, և սկզբունքով ստոյգ են այդ աւանդութիւնները:

Սկզբունքով կ'ըսենք, որովհետեւ տարբեր խնդիր մըն է բոլորովին՝ թէ այդ աւանդութիւններ ե՞րբ զրի առնուած են, ի՞նչպէս առնուած են, և անոնց զրական յօրինուածքին մէջ ի՞նչ փոփոխութիւններ եղած են այս կամ գիտումով կամ պատճառով:

Սոյց տանք այժմ մեր փաստերը ի նըպաստ Հայց. եկեղեցւոյ աւանդութեան:

Մենք կ'նդունինք թէ Հայոց ազգային աւանդութիւնը շատ յետոյ զրի առնուած է, և զրի առնուածն այլ բանաբաղութիւն է այս կամ այն աղբիւրէն: Այս երեւոյթը տարբերակիչ է երբ նկատի առնենք խմբագրական արուեստը վկայաբանութիւններուն:

Միևնոյն երեւոյթը կը տիրէ մեր ազգային մատենագրութեան մէջ ալ:

Բայց ասոնք բոլոր՝ աւանդութեան մը կամ պատմութեան մը գրականացման ձեւին շուրջ զարձոյ խնդիրներ են:

Եղիշէ և Փարպեցի Վարդանանց Պատե-

րագմին պատմիչներն են. իրարու համաձայն և անհամաձայն տեղեր ունին, տարբերութիւններ ունին, բաւական նմանութիւններ ալ ունին, — ո՛րն է ճիշտը:

Վարդանանց Պատերազմը պատմական ղեպի մըն է. բայց պատերազմին վրայ զբոսածները տարբեր են իրարմէ: Դեռ այդ երկու պատմիչներէն զատ միևնոյն պատերազմին վերաբերեալ տեղեկութիւններ կան ուրիշ տեղեր ալ:

Արդ՝ մատենագրական այս խնդիրներ (մատենագիրներուն անձը, ժամանակը, իրարմէ կախում ունենալը չունենալը, զբոսածներուն իրարու վրայ ունեցած առաւելութիւնները կամ թերութիւնները, և այլն) իրաւունք չեն տար քննադատին ուրանալու կամ խժրժելու Վարդանանց Պատերազմին խաղաղութիւնը:

Մեր ուշքերուն առջև, մեծ պատերազմի առթիւ, Հայ ժողովուրդին տեղահանութեանց և տարագրութեանց, կամ հալածանքին պատմութիւնները գրուեցան շատ մը լեզուներով: Ապագայ քննադատը ի՞նչպէս պիտի ելլէ այս թեր ու գէժ, Հայոց նպաստաւոր և աննպաստ գրուածներու մէջէն՝ եթէ ուզէ ճշգրիտ, պատմական գաղափար մը կազմել և բուն պատմութիւնը գրել իր ժամանակին համար, ենթադրենք 2—300 տարի յետոյ:

Ի հարկէ պիտի բնդունի սա՝ պատմական իրողութիւնը թէ Հայերը 1915ին այսպիսի հալածանքի մը ենթարկուել են, բայց զարմանալի է որ, պիտի բռնէ, իրարու այսչափ հակասող պատմութիւններ գրուած են այդ մասին, նոյն խել հալածանքի ընթացքին, և կամ քանի մը տարի ետքը, և պիտի ուշխատի քննադատօրէն մեկնել և լուսարմել այդ հակասութիւններուն պատճառները:

Այս բացատրութիւններէ ետքը կը հարցնենք Վ. Հացունիին.

Ա.— Կ'ընդունի՞ք թէ Ս. Գ. Լուսաւորիչէն յառաջ Հայաստանի մէջ մեր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Աւետարանը քարոզուած էր:

Բ.— Կ'ընդունի՞ք թէ Հայաստանը Սառաթուրի անուն թագաւոր մը ունէր՝ ճիշտ Քրիստոնէութեան արշալոյսին, թէ Սանատրուկ թագաւորը աղջիկ մըն ալ ունէր

Սանդուխտ անունով, որ քրիստոնեայ ըլլալուն համար նահատակուեցաւ:

Գ.— Կ'ընդունի՞ք թէ Հայ պատմագիրներու անձանօթ, սակայն յատին աղբիւրներով ծանօթացած Արարեսեան վիպիկը գոյութիւն ունեցան Հայաստանի մէջ՝ Լուսաւորէն յառաջ:

Դ.— Կ'ընդունի՞ք թէ Ոսկեանց և Սոսիսեանց նահատակութիւնները պատմական իրողութիւններ են Հայաստանի մէջ նախ քան Լուսաւորիչ:

Այս հարցարանը զեռ կարելի է երկարել. բայց այսչափը բաւական է մեզի համար:

Եթէ ձեր պատասխանը Այո՛, կ'ընդունիմ է, այն ասին պէտք է բացատրել թէ

ա) Ո՞վ կամ որո՞նք զացին Հայաստան և քարոզեցին Աւետարանը Լուսաւորէն յառաջ:

բ) Ո՞վ էր Սանդուխտը համոզող և քրիստոնեայ ընողը:

զ և զ) Որո՞նք էին Արարեսեան վկայ, կամ որո՞նք՝ Ոսկեանց և Սոսիսեանց: Ասոնք որո՞նք աշխատութեամբ և քարոզութեամբ քրիստոնեայ եղած էին Հայաստանի մէջ, Լուսաւորէն յառաջ, որ նահատակուեցան իրենց քրիստոնէական հաւատքին համար:

Արդ՝ մենք պատմական անվիճելի իրողութեան մը առջև կը դնուինք, և այդ իրողութիւնը սա է որ Լուսաւորէն յառաջ Հայաստանի մէջ Աւետարանը քարոզուած է, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութիւն կայ, նահատակներ տալու աստիճան յառաջացած քրիստոնէութիւն մը, թէ և հալածանքի տակ և զեռ զաղտուկ, քանի որ պետական կրօնքը հեթանոսութիւն է:

Ուրեմն ո՞վ կամ որո՞նք եղած են Լուսաւորէն յառաջ Աւետարանը քարոզողներ Հայաստանի մէջ:

Հայոց աւանդաբանը կ'ըսէ թէ Թադեոս և Բարդուղիմէոս առաքեալներ:

Այս աւանդաբանը, կ'ըսենք մենք, պատմական իրողութեան մը արձագանգն է, որ Հայոց մէջ շատ ուշ գրի առնուած է, և զրի առնուածներն ալ քննադատելի թերութիւններ ունին, ևայնչ. Բայց այս բոլոր ժամանակագրական և մատենագրական թերութիւններ, իրաւունք կուտան քննադատին եզրակացնելու համար թէ

Հայաստան աւետարանուած չէ Լուսաւորէն յառաջ:

Կրնանք վիճիլ Թադեոսի անունին ուղղադրութեան վրայ. կրնանք խնդիր ընել անոր երկոտասանից կամ եօթանասանից խումբէն ըլլալը կամ չըլլալը և քննութեան ենթարկել զայն, ևայնչ. միևնոյն կերպով կրնանք քննել նաև Բարթողիմէոսի անձը, գործունէութիւնը և իր մասին զրուածները, բայց չենք կրնար ըսել թէ որովհետեւ այսուայն թերութիւններ կան ասոնց պատմութեան մէջ, հետեւաբար սեղծուած և յսփրջակուած բան մըն է Հայոց աւանդաբանը: Ասիկա հակառակ է ողջամիտ քննադատութեան մը պայմաններուն:

Հայեր Քրիստոնէութեան արշալոյսին անդիր ժողովուրդ մըն էին: Ի՞նչ իրաւունք ունի քննադատը պահանջելու որ այս սեղիւր ազգին զաւակները գրած ըլլային իրենց քրիստոնէացման պատմութիւնը աւելի կանուխէն: Վասն զի, զարմանալի և շատ ցաւալի իրականութիւն մըն է որ Հայեր նոյն իսկ իրենց այբուբենքի գիւտին չնորհրով մէկ պատմութիւնը չեն գրած, և նոյն իսկ չեն գրած Ս. Մեսրոպին, Եգնիկին, և առհասարակ առաջին թարգմանիչներուն կենսագրութիւնները, Երգ զարու մէջ, երբ ամէնքն ալ գրիչ ունէին այլևս, ոսկի՛ գրիչ մը, և կրնային շատ կարեոր բաներ գրել և աւանդել Ազգին: Ի՞նչ է այս ամբիջնոցիչ լուրիւն զաղտնիքը: — Կամ չեն գրած, և կամ գրած են և չեն հոտած մեզի:

Հ. Վ. Հացունի ստակախախտութեան և աւանդութեան խնդրին վրայ միայն մէկ տեսակէտէն կը նայի. մինչ պատմագէտ քննադատին պարաքն է ամէնէն յառաջ մտքով փոխադրուիլ այն միջավայրը, որուն դէպքերը կ'ուզէ քննել, քննադատել և խնդրին նայիլ այլևայլ անկիւններէ, և ինչ որ կը պակսի վաւերագիրներու չգոյութենէն, լեցնել այդ թերին Intuition-ով:

Ի՞նչպէս կարելի է լուսաւորեալ, քաղաքակրթեալ և քրիստոնէութեան արշալոյսին գրեթէ բոլոր ծանօթ աշխարհի տիրող հոռմէական պետութեան մէջ զարգացած, զրիչ բոնող մատենագիրներու վկայութիւններ փնտռել Սանտարուկի թագա-

ւորած երկրին մէջ, ուր Ս. Կղեմեսի, Ս. Իգնատիոսի կամ Ս. Իրենոսի ճառերուն կամ թուղթերուն պէս բաներ գրուած ըլլային, և մենք այսօր դիւրութիւն ունենայինք ատենց մէջ մօտէն կամ հեռուէն ականարկներ կամ նպատաւոր խօսքեր գտնել Լուսաւորչէն յառաջ Հայաստանի մէջ Աւետարան քաղաքի առաքելներու մասին:

Սակայն եթէ Լուսաւորչէն յառաջ հայ աղբիւրներ կը պակսին, բարեբախտաբար «Ափրիկէի Կիկերոնը» (Տերտուղիանոս), որ ապրած է 155 - 222, շատ հետաքրքրական փաստ մը կուտայ ի նպաստ Հայոց ազգային աւանդութեան ստուգութեան:

Պենտեկոստէին հրաշալի դէպքը պատմագրուած է Գործի մէջ (Գլ. Բ. 8-11). կարգ մը ժողովուրդներու ներկայացուցիչներ, որ ականատեսը ու ականջալուրը եղան այդ դէպքին, սա կերպով դատաւորուած են հոն. — «Պարթևք և Մարք, և Իդամացիք և որ բնակեալ են ի Միջագետս, ի ՀՐԷԱՍՏԱՆԻ և ի Գամբրս, ի Պոնոսս և յԱսիա, ի Փոնտիկա և ի Պամփիլիա», և այլն: Արդ, Տերտուղիանոս կը սրբազրէ Հրեասանը և ասոր տեղ կը դնէ ՀԱՅԱՍՏԱՆ. — Cui enim et alii gentes crediderunt? Parthi, Medii, Elamitae, et qui inhabitant Mesopotamiam, ARMENIAM, Phrygiam, Cappadociam, et incolentes Pontum et Pamphylia, և այլն: Ըստ Ալիշանի թարգմանութեան — «Արմէ» (բայց եթէ Քրիստոսի) հաւատացին այլևայլ ազգք, Պարթևք, Մարք, Ելամացիք և որք ի Միջագետս և ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ի Փոնտիկա», և այլն (Արշ. Քրիստ. Հայոց. էջ 10-11):

Ի՞նչ պէտք ունէր լատին եկեղեցոյ վարդապետ մը (Տերտուղիանոս) այդ սրբազրութիւնը ընելու, «եթէ իր առէն չսեաներ ի Հայս ծաւալեալ զքրիստոնէութիւն» (Ալիշան, անդ, էջ 83):

Այս պատմական վկայութեամբ կը հաստատուի թէ երկրորդ դարուն մէջ, այսինքն Լուսաւորչէն հարիւրէ աւելի տարիներ յառաջ, Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութիւն մը կայ, — ուրեմն, կը հարցնենք. ո՞ր առաքեալը կամ քարոզիչը դնաց Հայաստան և կենդանի խօսքով քարոզեց Աւետարանը հոն:

Հայկական աւանդութիւնը կուտայ այս

պատմական հարցումին պատասխանը և կ'ըսէ «Թադեոս Առաքեալ»:

Ինչպէս ըսինք և հոս անգամ մըն ալ կը կրկնենք, բուն խնդիրը Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան գոյութեան վրայ է Լուսաւորչէն յառաջ, և ո՛չ թէ Հայաստան գաղղ Առաքելային կամ առաքելներուն մասին կանուխ կամ անագան գրուածներու վրայ, որոնք կրնան պատմագիտօրէն և քննադատօրէն թերի ըլլալ կամ անգոհացուցիչ:

Հայր Տիւշէն (L. Duchesne), իր եկեղեցական Պատմութեան մէջ խօսած առին Հայաստանի քրիստոնէացման մասին, ճիշդ է. Վ. Հացունիի պէս կ'ըսէ թէ Բարթողիմէոսի և Թադէոսի վերաբերմամբ եղած գրոյցները չեն կրնար պաշտպանուիլ, թէ Բարթողիմէոսինը առնուած է Զրդ կամ էրդ դարու բիւզանդական աղբիւրներէն, թէ Թադէոսինը Եդեսիոյ նըշանաւոր պատմութեան մէկ յարմարումն (adaptation) է, որով է. Տիւշէն բուն աւանդութիւնը կ'ուզէ կապել Լուսաւորչի առաքելութեան հետ. այսու ամենայնիւ է. Վ. Հացունիէն աւելի լայնամիտ քննադատութեամբ մը դիտել կուտայ. — «Եւ սակայն պէտք է հաստատել որ Եդեսիոյ հետ եղած կապակցութիւնը կ'երեւի թէ բաւական կանուխէն ի հանդէս եկած է: Փ. Բիւզանդ կաթողիկոսական աթոռը միշտ կը մատնանշէ իրրեւ «Աթոռ Սրբոյն Թադէոսի» (*):

Իսկ է. Վ. Հացունիի միաբանակիցներէն Դոկտ. է. Զ. Աստուրեան, իր Քոլլիկ. Վեր. Ընդ մէջ Հայաստանի և Հռովմայ գիւրքին մէջ կ'ըսէ. — «Հայ մատենագրութեան իրրեւ առաջին յուշարձանները կազմող երկու գրուածոց մէջ, (Բիւզանդի Հայոց պատմութեան և Թադէոս Առաքելոյ ու Սուրբ Սանդուխտի վկայաբանութեան մէջ), որոնք չորրորդ դարուն վերջերը գրուած են, կը յիշուի Հայոց թագաւոր մը Սանա-

(*) Cependant il faut constater que le rattachement à Edesse paraît s'être produit d'assez bonne heure. Fauste de Byzance désigne toujours le siège catholical comme «le trône de Saint Thaddée» (Hist. Ancienne de l'Eglise. Tome III. 5ème Edition, 1914, էջ 329-330):

տրուկ անուամբ իբր սպանող Առաքելոյն, որ է առաջին դարու վերջերը կամ երկրորդին սկիզբները: Աւրեմն աղգային աւանդութիւնը կը ճանչնայ Սանատրուկ թագաւոր մը այն ժամանակի մէջ, յորում գայն կը պնեն արտաքին մատենագիրներու քննադատութեամբ ճշգրտած և հաստատուած տեղեկութիւնները (էջ 196-197):—«Յիրաւի այս գրուածքը (Վ. Թագէտի Առաքելոյն և Սանդիտոյ կուսին) բուն պատմութիւն մը չէ, բայց մեզի կը ծառայէ Սանատրուկ թագաւորին ժամանակը լաւ ստեղծելու, որուն զուտըն էր Սանդիտոյ կոյսը: Այս գրութիւնը, որ կը խօսի քրիստոնէութեան ի Հայս առաջին քարոզչութեան վրայ, անշուշտ նախերգանք մ'է Ազաթանդեղոսէ գրուած քրիստոնէութեան մուտքին պատմութեան» (էջ 351): (Մե'ն են ստորագծումները):

ՍԻՈՆ զիսկ տուած էր իր առաջին խմբագրականին մէջ թէ Աւանդութիւնը չի շինուիր և զոր վերագոյն այս անգամայ շեշտեց: Եւ մեր յառաջ բերած ապացոյցները կը հաստատեն թէ Հայաստանի մէջ Լուսաւորչէն շատ, շատ յառաջ կայ Առաքելայի մը կամ առաքելայնեւ անձամբ այցելութեան աւանդութիւնը:

Հ. Յ. Տաշեան իր «Վարդապետութիւն Առաքելոց անվանեալ կանոնաց մատենը» քննադատական գործին մէջ խօսելով Լաւորչեանայի հայ թարգմանիչին կատարած փոփոխութիւններուն վրայ, ասոնցմէ շատ հետաքրքրական օրինակ մը յառաջ կը բերէ, և կ'ըսէ.

— «Երկրորդ և նշանաւորագոյն փոփոխութիւնն ըրած է Լաւորչեանայի հայ թարգմանիչը գրութեան վերջին մասին մէջ Ազգէի մահուան նկատմամբ ասորոյն բոլոր պատմածները կերպարանափոխելով. այսինքն ասորոյն պատմածը թէ Ազգէ յեղեհա մեռաւ և թաղուեցաւ, — որ հակասակ է ազգային աւանդութեան, — փոխելով Ազգէի ողբերգութեան յԱրեւելս, որմէ ի հարկէ կը հասկցուի նաեւ ի Հայս: Օրինակի համար ասորին կ'ըսէ «Հիւանդացաւ յԱռհա և ել յաշխարհէս յայամանէ» այսինքն մեռաւ. հայը փոխած է՝ «Եւ յետ այսր ամենայնի կամեցաւ Ազգէ առաքելալ (գնալ) ի կողման տրեւից» և այսպէս յառաջ, Հայն իւր նպատակին հասնելու

համար պէտք տեսած է ըստ այսմ եղանակաւորել Ազգէի մահուան նկատմամբ բոլոր բաժնեքը, փոփոխելով, զորս թողով կ'աւանդէր և յաւելլով մանր խօսքեր: Մինչև անգամ ասորոյն նշանակած Ազգէի մահուան տօնոյն անունն ու օրը պահած է իբրեւ ժամանակ Ազգէի մեկնելուն յԱռհա, չէ և Արեւիք երթալուն: Միով բանիւ ազգային աւանդութեան ամէն հակասակ բան հետաքրքրած է, թէ և առանց գայն մանրամասն ընդմիջարկութեան պատմելու» (էջ 199): Մե'նք ստորագծեցինք:

Ըսել է Ազգային Աւանդութիւն մը կայ որ Լաւորչեանային հայ թարգմանիչը, իր օոջն զաւած աղբիւրին տեղեկութիւնները կը յարմարցնէ այդ աւանդութեան:

Եւ քանի որ կա'յ այդ աւանդութիւնը հայաստանի մէջ եւս Լուսաւորիչ, ուրեմն ստոյգ է որ առաքելական քարոզչութիւն եղած է Հայաստանի մէջ: Ասիկա տրամաբանական անխօսափելի եզրակացութիւնն է պատմական իրողութեան մը, որ աւանդութեամբ միայն կրնար պահուիլ Հայաստանի մէջ և պահուած է:

Այժմ Հ. Վ. Հաջունին կը մնայ այս կամ ոչ ըսել:

Եթէ այո՛ւ ըսէ, ինքն ալ ընդունած պիտի ըլլայ Տերառդիանոսէն մինչև Ալիւան և Տաշեան ընդունուած աւանդութիւնը: Եւ այն տեսն կրնանք քննադատութեան բոլոր խառութիւնները թափել այդ աւանդութեան գրականացման թելութիւններուն վրայ: Վասն զի ասիկա այլեւս զուտ մատենագրական խնդիր մըն է և քննադատին իրաւունքն է մանր քննութեան ենթարկել գայն:

Իսկ եթէ ո'չ ըսէ, և պնդէ թէ այդ աւանդութիւնը խաբար չուն մըն է, զոր պիտի հ քննել, և ևս մըն չի կրնար, ՍԻՈՆ աւանդեալ կ'ապաստէ տեսնելու համար թէ ինչ է Հ. Վ. Հաջունին նոր շինելիք տունը:

Թագաւոր երկնաւոր, զեկեղեցի քան
անւարձ պանեա. և զեկեղեցաւ տն-
ուանդ քան պանեա ի խաղաղութեան:

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

(Ճաշու առաքելական ընթերցումներու առթիւ
կիրակնօրեայ խոսկումներ)

Ա.

ԻՆՔՆԱՔՆՆՆՈՒԹԻՒՆ

(Գ. ԿԻՐ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԱԿՐԱՑԻՆ.)

(Բ. Կորնթ. 5—13)

Իր բախտին թողուած անդեկ՝ աննըպատակ բարեպաշտութիւնը յաճախ ամէնէն վտանգաւոր վիճակն է հոգիին համար. վասնզի, կա՛մ քարացած ձեականութեանց մէջ կը թմրեցնէ սիրտը, և կա՛մ տարտամութեանց վրայ կը ցիրուցանէ զգացումներուն թափը:

Գործի աշխարհին մէջ երբ մարդ լըրջօրէն և պարբերաբար քննութեան չ'ենթարկելու իր հաշիւները, ուշ կամ կանուխ՝ սնանկութիւնը օր մը յանկարծ կ'զգետնէ զինքը:

Այսպէս է նաև հոգեւոր կեանքին մէջ. — Անձին հանդէպ գործադրուած աւնաչառութիւնն է միայն որ ունէ ատեն կրնայ փրկել զմեզ ինքնախաբէութենէն և անոր տխուր հետեանքներէն:

Արդ, բարեպաշտութեան հիմը կամ հաւատքին արմատը — աշխարհիկ պոտկերով՝ զրամագլուխը — Քրիստոսի կենդանի գաղափարն է միայն: Որպէսզի իրապէս քրիստոնեայ ըլլա՞ս՝ պէտք է որ Քրիստոս ստուգապէս ապրի մէջդ. պէտք է որ անոր խորհո՛րդը ըլլայ հոգեկան լոյսերուդ և բարոյական զօրութիւններուդ միակ վտարանը:

Աղքատասիրութիւն՝ բարեխրութիւն՝ գթասիրութիւն, արդարութեան տենչը՝ ազատութեան հրաշքը՝ ճշմարտութեան իդձը, բոլոր առաքինութիւնները, առանձնապէս և միասնաբար, ոչինչ կ'արժեն, այսինքն չեն կրնար պտղաբերել ո՛չ մէկ տեսական արդիւնք, ու սէրը ինքնին՝ ամէնէն ոճրագործ յիմարութիւնը կը դառնայ, եթէ իրենց ներշնչումը չեն ստանար Քրիստոսի գաղափարականէն:

Քրիստոնէին պարտքն է քննել երբեմն երբեմն իր հոգին՝ ինքզինքը, փորձարկել իր խղճմանքը, ստուգելու համար թէ

Քրիստոս իրօք կ'ապրի՞ զեւ իր մէջ, հասկընալու համար թէ մերթ ընդ մերթ իր ներքին կեանքին մէջ երևան եկած բարեկէցութիւնները արդիւնքն են մակերեսային և հարեանցիկ բերումներո՞ւ թէ խոր և ինքնէկ ազդումներու, որոնք մաքուր և կենդանի ազբուրէ մը միայն կրնան բղխիլ:

Ու լուսավոյն է որ մարդ ինքնին կատարէ ինքնաքննութեան այդ զործը, հանդուրժելով ամէնէն դառն փորձարկութեանց տաժանքին, որոնք աւելի փրկաբար կրնան ըլլալ իրեն համար քան չեղինակաւոր ազդեցութեանց՝ այսինքն իշխանութիւն մը կամ օրէնքին ներդրումը:

Երբ Քրիստոսի գաղափարը մարդոց հոգւոյն մէջ յայտնուելով՝ աստուածօրէն կը բազմի հոն, ա՛յն ատեն միայն սիրտերը կը լսեն խաղաղութեան երգը. ա՛յն ատեն միայն թշնամութիւնը կը հեռանայ ընկերային շրջանակներէն. ու եկեղեցին, այսինքն հաւատացեալներու եղբայրութիւնը, սուրբ ողջունի համբոյրին յօդովը, կ'ամբապնդուի ինքն իր մէջ. վասնզի Սէրը կը թաղաւորէ այլ ևս, ամէնուն մէջ սփռելով իր կենդանաբար զօրութիւնը:

Ք

ՈՂՋՄՏՈՒԹԻՒՆ՝ ԳՈՐԾՈՒՆԷՆՈՒԹԵԱՆ ՍԷՋ

(Գ. ԿԻՐ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԱԿՐԱՑԻՆ.)

(Գաղ. Բ. 1—10)

Երկրորդական խնդիրներու մասին կարծիքի տարբերութիւնը չի կրնար խանգարել միեւնոյն գործին նուիրուած հոգիներուն համերաշխութիւնը, երբ անոնք համաձայն են էականին՝ այսինքն բուն սկզբունքին շուրջը:

Իր համոզումին անկեղծութիւնը ունեցող մարդը պէտք չէ քաշուի հրապարակաւ պարզելու իր գաղափարները և անոնց իրականացումին համար ըրած աշխատանքը. ուրիշ խօսքով՝ պէտք չէ խրտչի քննադատութենէն, որմէ անպատճառ լոյս միայն կրնայ ծագիլ իր անցեալ և ապագայ գործունէութեան համար հաւաստաբաւալ:

Ստույգ է. ո՛չ մէկ ատեն ու ո՛չ մէկ տեղ հարթ է դիւր չէ եղած կեանքը. բաւական քանակութեամբ անձնական նկատումներուն խոգովակով յաճախ իր մաղձն է որ կը թափէ ամէնէն մաքուր քանքերուն հալոցին մէջ:—Բայց զործիշին առաջին պարտականութիւնն է պաշարիւնով երարձրէն, այսինքն ազնուական ներդաշնակութեամբ զիտել ասուտ եղբայրներու այդ ակամայ եւ երբեմն նոյն իսկ կամաւոր սպրդումները, անխախտ հաւատքով թէ չկայ ճշմարտութենէն աւելի գերագոր ոյժ մը, ոյուն ու կամ կանուխ պիտի հնազանդին ամէնքը:

Անոր երկրորդ պարտականութիւնն է աննկատ վերաբերմունք մ'ունենալ միշտ անո՛նց հանդէպ, որոնց վրայ կ'անձնաւորուի օրէնքին իշխանութիւնը: Թէ ի՛նչ պիտի անձեր են կամ եղած են այդ իշխանութիւնը ներկայացնողները, ամէնէն կարեւոր հարցը պէտք է նկատուի ասիկա. էականը ա՛յն է որ ընդունուի օրէնքը եւ անոր զործադիր հեղինակութիւնը:

Հնազանդութիւնը, զոր կը պահանջէ իշխանութիւնը, կ'ուզուի օրէնքի գաղափարին, ու անոնք որ կը յարգեն օրէնքը, անմիջապէս յետոյ յարգած կ'ըլլան նաեւ ինքզինքնին:

Երբ միջոցաւոր անգամ մը լեցուած է այսպիսի բարի եւ քաղցր տրամադրութիւններով, այսինքն երբ ողջմտութենէ միայն կ'առաջնորդուին բոլոր կողմերն ալ, փոխադարձ հասկացողութեան գետինը յարգարուած է այլ եւս: Կարծիքի տարբերութիւնները, եթէ տակաւին կը մնան իսկ, առաւանակն միջոցներու զանազանութիւն միայն կրնան յառաջ բերել, ու սիրտերը, սիրով լուսաւորուած, թէն տարբեր ճամբաներէ, բայց աւելի սերտ կերպով, կ'ուզուին նոյն նպատակին:

Յ

ԲՈՒՆ ԲԱՐԻՆ

(Զ. ԿԻՐ. ԶԻՆԻ ԽԱՉԱՎԵՐԱՅԻՆ)

(Գաղ. Դ. 3—18)

Քրիստոնէութիւնը, իբրեւ կրօնք, հիմնուած է հոգւոյ եւ ճշմարտութեան պաշտամունքին վրայ. այս պատճառաւ, անոր բարոյականը հոգեւոր սկզբունքներէ

միայն պէտք է առնու իր սնունդը:

Աշխարհի նիւթական բմբռնումներէն եւ կենցաղական պայմաններու հարկադրանքէն ծնած ձեւերը, որոնք՝ իբրեւ ծէս՝ այս կամ այն կերպով մուտ զործած են Աւետարանի կրօնքին մէջ ալ, պէտք է հրսկել որ չստանան առաւելագոյնց կարեւորութեան զիրք. այլ մնան ա՛յնպիսի աստիճանի մը վրայ, որքան հարկաւոր է՝ որ պէսզի կարենան միայն աւելի՛ տպաւորիչ բնծայել քրիստոնէական կրօնքին խորհուրդը եւ անոր բարոյականին սրբութիւնը:

Առ առաւելն տա՛նք եւ պէտք է որ սպաննեն հոգին:

Հակառակ արդիւնք մը՝ ամբողջական եղծումը պիտի ըլլար առաքելական դարու աւետարանական զործունէութեան:

Անօգուտ չի լինիր թերեւ զիտել թէ այդ ծէսերուն մէջ կան մասեր, որոնք, տոհմիկ հին հաւատքի եւ բարքի փշրանքներ, ընդունուած են եւ կը պահպանուին տեսակ մը ազգային նախանձայնութեամբ. կան նաեւ, որոնք, բնապաշտական եւ նախադոյն կրօնքի վերջամասնութիւններ, իրենց գոյութիւնը յաւերժացուցած են կարգ մը մարդկային եւ բնագական սովորաւորութեանց շնորհիւ միայն:—Արդա՛ր միայն պիտի ըլլար ընդունիլ սակայն թէ ո՛չ ազգային եւ ո՛չ բնական նկատումները պէտք է կարենան տկարացնել եւ ջնջել մարդուն մէջ ինչ որ յաւատարմութիւնն աչնիւ եւ բարձր է հոգիին համար. ճշմարիտ կրօնական եւ բարոյական կեանքը:

Ինչպէս մարդու մը համար երանական բան մը պիտի ըլլար հոգեկան վայելքի մը փոխարէն զոհել իր աչքը, մարմնինն ամէնէն կարեւոր մէկ զործարանը, նոյնպէս համայնքներուն համար ընկերային բարձր հոգեվիճակի արդիւնք պէտք է համարուի ցեղային երկրորդական մասնաւորութիւն մը հանրային եւ բարոյական առաւելութիւնով մը փոխարինելու տրամադրութիւնը:

Ազգերը կ'ապրին ոչ թէ մանր զգացումներու, այլ մեծ սկզբունքներուն ու ժողը:—Ու ժողովուրդի մը ճշմարիտ բարեկամներն անոնք են որ այդ ոգով կը խօսին իրեն:

Հին կրօնքները, զրեթէ ամէնքն ալ, աւելի կամ նուազ չափով, հիմնուած էին

ընտելեան տարեկան զօրութեանց պաշտամունքին վրայ. երկուսն էլ անոնց բարոյականին խարխալը:—Քրիստոնէութիւնը, սէրը ընկելով առանցք Աստուծոյ եւ մարդու յարաբերութեան, յեղաշրջեց մարդկութեան ճակատագիրը:

Իր գիտակցութեան առջեւ, մարդը այլեւս զերի մը կամ չղայ մը չէ, զերիվերոյ սլծերու առջեւ սոսկումով լեցուած, այլ որդի մը, որուն մէջ բարձրագոյն եւ յաւիտենական ժառանգութեան մը իրաւունքին ըզգացումը կ'աղաղակէ:

Այս զգացումը կը զօրանայ սրտին մէջ հոգւոյ եւ ճշմարտութեան լոյսովը միայն, որ է թուն թարին, ու ինչ որ կը տկարացնէ զայն՝ խաւար է ինքնին, այսինքն չարիք՝ կրօնքին, ու աղէտք՝ բարոյականին համար:

Պ

ԿՈՐՍՈՒԱԾՆԵՐԸ ԵՒ ՓՐԿՈՒԱԾՆԵՐԸ

(ԳԻՒՑ ԽԱՅ)

(Ա. Կարճ. Ա. 18—24)

Բացի բոլոր տեսակէտներէն, որոնց համեմատ կարելի է բազմատեսակ խմբաւորումներու վերածել մարդերը, կայ ուրիշ մը, շատ աւելի կարեւորագոյն մը, որ երկուքի կը տրոհէ՝ անոնք:—Նշանաձող մըն է կարծես ան, ինչը, որուն հանդէպ ունեցած իրենց վերաբերմունքին համեմատ, մարդոցմէ շատեր անոր մէկ կողմը կը կենան, եւ ուրիշ շատեր՝ միւս կողմը:

Մէկ կողմը, եթէ կ'ուզէք՝ ձախակողմեան աւագակին կողմն են անոնք որ ինչին կը նային իբրեւ յիմարութեան խորհրդանշանի մը վրայ. կը ծաղրեն զայն. կը մերժեն անոր տուածը, եւ կը քամահրեն ուզածը: Կորուսի՞ ճամբան է այնպիսիներուն կեանքը. վասնզի ամէն օր բան մը կ'ոչնչանայ իրենց մտքին ու սրտին մէջ. ու մութը աստիճանաբար կը բռնէ իրենց հոգին, խանդարելով իրենց բարոյական եւ հոգեւոր զգացողութիւնը:

Միւս կողմն են անոնք որ խաշին պատգամը ճշմարիտ աստուածային կեանքով մը ողելորուած կը համարին: Ասով կը ներշնչուին. թոյլ կուտան որ իրենց տեսլականը մնայ ան ընդ միշտ. ու ամէն օր

իրենց կեանքին մէջ կը զգան նոր զօրութիւն մը, որ կը վերանորոգէ զիրենք, բարձրացնելով իրենց ճաշկները, եւ ազնուացնելով իրենց իղձերը: Այսպիսիներուն կեանքը իրականացումն է փրկութեան, անոնք ինքզինքնին շարունակ կը զգան աստուածային զօրութեան մը ազդեցութեան ներքեւ:

Եւ իրօք, ճշմարիտ իմաստուններ են այսպիսիները:

Մինչդեռ բոտ աշխարհի «իմաստուն»ները կորուստէ կորուստ կը գորին օրէ օր, չգտնելով իրենց յոյսերուն իրականացումը նիւթական նշաններու եւ մտաւոր իմաստասիրութեան փորձարկութեանց մէջ, անոնք, բուն իմաստունները, իրենք ինքնին կը լինին ապացոյցները աստուածային իմաստութեան իրականութեան, իրենց վերայ ու կեանքին մէջ զգալով եւ ցուցնելով անոր զօրութեան յայտնութիւնը:

Դանիել:

Թ. Ե. Գ.

ԵՊՔ ԿԻՆԸ ՉԱՐՏԱՍՈՒՔԻՐ

Խաչը այնքան զօրեղ պիտի
2ի բուէ՝
Եթէ վրեմ խաչուած չըլլար
Ինքն Տէր:
Տէրը արեամբ կըցու ըլլալ
Խաչին տէր,
Քրիստոնէայ հանձնարին լոկ
Տանուէր:
Խաչելութեան մէջ իմք Յիսուս
Չէ միճակ,
Կիցն ալ լացին մէջ խաչուէր
Ոսկին անկ:
Մին իր լուծը քաղա խաչով,
Միւսն ալ
Իր արցունքով, Լուծով լուծին
Միանալ:
Կիցեք քոյին ողբերգութեան
Իրենց փայլ,
Արտասուքով Տիրոջ արին
Լըւանալ:
Ողբը այնքան պիտի չըլլար
Գերիվէր,
Եթէ կիկը սէւ խաչին անկ
Չարտասուէր:

ՊԻՐԷՈՆ

ԼԵՒՈՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

Լ Ա Ս Ա Բ Ե Ն

ՍՈԿՐԱՏԻ ՄԱՀԸ

(Շար. Սիսե, րիւ 10 էջ 268)

- «Մարդերու անմահոյց միջոցին մէկ կէտին մէջ.
 թերեւս երկինքի մէջ, թերեւս այն տեղ իսկ ուր ենք՝
 425 Կայ ուրիշ աշխարհ մը՝ դաս տը եղիւտեան, կամ երկինք մ՝
 Ոսկից չեն սահիր անցնիր մեղրի երկայն վրտակներ,
 Ուր միայն աստուծով ծառաւ բարի հոգիներ
 Դեռ չեն արեւցած յաւերժական նեկտարով,
 Բայց ուր սուրբ ուրուներ կամ ոգիներն այն անմահ
 430 Խողխողում իրենց մարմնին կ'երթան առնուլ մրցանակն:
 Ո՛չ մըքին այն Տեմպէն, ո՛չ ծիծաղկոս Մենայն այն
 Չոր շուկն առաւօտին անուշ բոյրով կ'արեւցնէ,
 Ոչ ձորերն Հեմոսի, ոչ այն բերրի բլուրներն՝
 Որոնք Երասասի կարկաչներէն կը դիւրսին,
 435 Եւ ոչ ալ քերթողներէն սիրուած երկիրն այն չֆնաղ՝
 Ուր նամբօղը կը մոռնայ իր իսկ աշխարհն հայրենի,
 Չեն կրնար համեմատուիլ երանաւտ այն վայրին՝
 Ուր նայուածքն Աստուծոյ՝ հոգիներուն կուտայ լոյս.
 Ուր տուն երկնային չի վերջանար գիշերով.
 440 Ուր անոր շնչած օդն է արդարեւ կեանք ու սէր.
 Ուր անո՛ր կուտան անմեռ կամ վերածնող մարմիններն
 Եւր զգայարաններ հեշտաններու համար նոր.
 —Ի՛նչ, երկնից մէջ մարմիններ, կեանքն ու մահը բոլ բովի՞.
 —Այո՛, հոգիով աղակերպած մարմիններ:
 445 Հոգին՝ որ կազմէ այդ ըզգեսներն երկնահրաշ
 Տարրերուն ծաղիկը համագոյքէն կը հաւքէ,
 Մաքրագոյն ինչ որ կայ քէ՛ կեանքին մէջ քէ՛ նիւթին,
 Թափանցիկ հառազայքները անուշակ այդ լոյսին,
 Ու զոգսրիկ գոյներու բոլոր ցոլերն երփներանգ,
 450 Իրիկուան՝ ծաղիկներու ծոցէն կորզած բուրումներն,
 Այն քաղցրիկ մրմունջներն՝ զոր տարփաւոր Ձեփիւրը
 Հեծեծող կոհակէն գիշերուան մէջ կը շարքէ,

431. Տեմպէ. Թեալոյից հովիւք՝ զոր քերթող մըն կը կոչէ իր հովանաւոր անտառներուն համար: 431. Մենայ. Արկադիոյ լեռք՝ ուր կը բնակէին Ապոլոն եւ Պան աստուծոք: 434. Երասաս. Լակոնիոյ գէտը, ըս-
 պառտայի շրջակայքը:

- Այն բոցը՝ որ կը ցնդի ոսկի՝ կապոյս ցայսօրով,
 Բիւրեղը ջինջ երկընքի՝ մէջ բաւալող վսակներուն,
 455 Ծիրանին՝ որով ա՛յլը կը ներկէ իր հաջաղն
 Եւ դողող աստղերուն շառաւիղներն հանդարտիկ
 Իրարու միացած ներդաւնակ յարմարումով
 Կը խառնուին իր մասներո՛ւն սակ՝ շինելու իր մարմինն .
 Եւ հոգին, որ երբեմն երկրի վրայ գեղ գերի
 460 Ընթոս կիրքերո՛ւ դէմ կը կրճուէր ընդունայն,
 Այսօ՛ր իբրեւ յաղթող անոնց անգոր իղծերուն՝
 Մեծ փառով կը տիրէ ըզգայութեանց աշխարհին,
 Անվերջ հանդիմներով կ'օժտէ անոնց թիւն անբաւ,
 Խաղալիք մ'ընելով կեանք՝ ժամանակ ու միջոց:
 465 Թռչելու համար մերք՝ ուր իղծ մը գինք կը կանչէ,
 Կը սիրէ ան խնկել թերեւ թեւերն զեփուռին,
 Յուշի՛կ՝ ծածանի ցոլէն անոնց գոյն սալով,
 Երկինքէն դէպի դրժոյթ, արեւմտսէէն արեւելք
 Թափառող մեղուի մը պէս՝ ամենուրեք ծաւռ կուգայ
 470 Գտնելու՝ համբուրելու ձեռագործներն Ասուծոյ:
 Մերք փայլուն այն կառքին՝ զոր կ'ընծենէ այլն իրեն՝
 Երկվար մը կը լըծէ մըրկայոյզ ու խիզախ,
 Եւ չհնաղ ամայներո՛ւն մէջ ուր կեակներ կան ցանուած՝
 Փնտռելու համար իրմէ սիրուած այն մեծ ոգիներն՝
 475 Արեւէ դէպի արեւ, դրուքենէ դրուքին.
 Կը թռչի, կը կուռչի իր իսկ սիրած հոգւոյն հետ.
 Անբաւառ միջոցին լայն մանուածներէն կը քալէ,
 Աւ ինքզինքը կը գտնէ միտք Ասուծոյ գրկին մէջ:
 Հոգին, պահպանելու համար իր բունն երկնային,
 480 Փոխ չառներ մարմիններէ իր ըզգասիկ սնունդն ու կեր,
 Ո՛չ նեկսարն՝ որ կը հոսի ըմպանակէն Եբէի՝
 Ո՛չ բոյրը ծաղիկներուն՝ զոր կը գողնայ շունչն հովին՝
 Ո՛չ իրեն իպատիս թափուած գինւոյն ձօնն ու նուէր
 Չեն կրնար ջամբ սալ հոգւոյն, ան խորհուրդով կ'ապրի լոկ,
 485 Գոհացուած իղծով, սիրով, գգացումներով, որ յաւէս
 Իր անմահ էութեանն անմահական են հարակն:
 Երկընքի բազմապատկած պրտաղներուն շնորհիւ՝ ան
 Կը պանէ, կ'երկայնէ, կը յաւեծէ իր կեանքը,
 Եւ կըրնայ, իր անանց սիրոյն ուժովը միայն
 490 Բազմազնեղ իր էութիւնն, եւ իր կարգին ըստեղծել:
 Վաարնգի, մարմիններու պէս բեղմնաւոր է խորհուրդն.
 Ի՛նչ մը լոկ կը բաւէ աշխարհ մ'ամբողջ լեցնելու.
 Եւ ինչպէս հնչիւն մը արձագանգէն կրկնուած՝
 Անվերջ բազմապատկուած՝ անհունին մէջ կ'արեւաւէ,
 495 Կամ ինչպէս՝ տարածուելով վաղանցուկ կայծ մը ինքնին

- կը վառէ բագնին վրայ բոց մը անւելչ՝ անմասնում,
Այսպէս իբար կուգան այդ էակներն անառատ,
Ըսեղծի՛չ սէրն իրենց մէջ բախանցելով շարունակ,
Անհունին մէջէն զիբար կը փրկեցրտեն, կը խառնուին,
500 Կը սիրեն զիբար յաւերժ ընդգրկումով, կը ծընին.
Ու, անբնակ աստղերուն լեցընելով գաւառներն՝
Իրենց զարմը բոլոր կ'երկարաձգեն երկնի մէջ:
Ո՛վ զարկան երկնային, սուրբ գեղումներ, բոց ըզգաս,
Համբոյրներ՝ ուր անդարձ հոգին հոգւոյն կը խառնուի,
505 Ուր իդան յաւերժական՝ գեղեցկութիւնն ալ անբիծ
Հեռանցի նիչ կ'արձակեն շողապատում իբարու:
Եթէ կարենայի՛ր... Բայց ձայն մ'հրնչեց յարկին տակ.
Իմաստունն ընդհատում՝ ականջ կը դնէ անխրոնով,
Ու մեղմ դէպ արեւմտս կը դարձընեն արեւելիս.
510 Ա՛հ, օրումն լոյսն էր որ կը խուսափէր երկնիցէն:
Աչն անդին դարձընելով Մեսասանից պաշտօնեան՝
Անոր բո՛յն կը կարկառէր կոտիդին մէջ պղղընձի,
Ընդունեց զայն Սոկրատ միշտ սեռն ու լուրջ նակատով,
515 Եւ իբրեւ պարգեւ մը սուրբ վե՛ր առնելով ձեռքին մէջ,
Վայրկեան մ'իսկ չառկախելով նոր ըսկըսած իր խօսքը,
Պարպելէ առաջ զայն՝ իր մտածումն աւարեց:

(Շարունակելի)

Ե . Ե . Դ .

ՍԿԱՐՐՈՆԻ ՏԱՊԱՆԱԳԻՐԷ

Ան՝ որ հիմա կը հանգչի հոս՝
Գոյր է շարժած քան թէ նախանձ.
Տեսաւ քանի՛ցքս մանն, ախո՛ս,
Դեռ չըսպտած կեանքն իր վաղանց:
Անցորդ, ա՛հ, մի՛ համեր ժրխոր.
Ըզգո՛յ՜, չըղայ որ արբընայ,
Զի առաջին զիշերն է որ
Խեղճ Սկարոնը կը լնանայ:

SCARRON

ՄԲՅՈՒՆԵ ԵՒ ՄԱՐԿԱՐԵՏ

Այդ ծովուն խորեւն դո՛ւրս գալով դուն՝
Ո՛ւր կ'երթաս մարգարիտ չողջողուն.
— Ցատերու ա՛յ յոջան դա՛ոքն պըտող,
Ո՛ւր կ'երթաս ո՛վ արցունք արտառիս:
— Եւ կ'երթա՛ւ սերձ քաղի մը վերեւ
Շընդ զարդ մ'ըլլալու արդարեւ:
— Իսկ եւ ալ կը քանկիս Սասունոյ
Հոգիին սողն եւ ոխըս նաճոյ:

PROSPER BLANCHERMAIN

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

«ՀՈՎՈՒԱՆՈՑԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ»

1.—Հովուանցի եկեղեցւոյն վերաբերեալ ազգային յիշատակութիւնք.

ԲԵՐԵՆԶԷՄԵՆ ԿԵՆ ժամ հետի, դէպքի տրեւելք, Պէյթ-Սահուր գիւղին մօտ կը գրտնուի այս եկեղեցին, որ ձօնուած է յիշատակին այն հովուացի օրոնց աւետեց հրեշտակը Յիսուս Քրիստոսի Ս. Ծնունդը, ըստ Աւետարանի: Երուսաղէմի հայ միաբանութիւնը, ի հնումն, այս եկեղեցիին մէջ կը կատարէր Յունուար 5-ի Ծննդեան ձրագալուցին կամ Խթման գիշերի պաշտամունքը և կ'երգէր «Փառք ի բարձունս» հրեշտակային երգը: Ըստ Սաղմոսական ծիսարանի, Քրիստոսի տնօրինական զործերուն տօնակատարութիւնները տեղի կ'ունենային այն նուիրական տեղերը՝ ուր մեր Տէրը կատարած էր իր փրկագործութեան խորհուրդը: Այսպէս սահմանեալ հրահանգներու համաձայն, պաշտամունք կը կատարուէր Ս. Յարութեան, Գողգոթայի, Արմի, Համբարձման, Գեթսեմանիի, Ղազարիոնի և այլ եկեղեցեաց մէջ, ինչպէս ցոյց կուտայ սաղմոսական հին ծառայը: Ըստ այսմ, Քրիստոսի Ծննդեան տօնը Բեթղեմէմի եկեղեցւոյն մէջ կատարուած միջոցին, նոյն տօնը ձրագալուցին կը տօնախմբուէր «Հովուաց» եկեղեցին, զոր շատերը սխալմամբ կը գրեն «Հովանոց»: Մինչև ժ. գար, մեր ձեռագիր ծիսարաններն Ս. Ծննդեան ձրագալուցին առթիւ, կը հրահանգեն նոյն օրը երթալ Հովուանցի եկեղեցին և կատարել օրուան կանոնը: Փորիկի և Օքսֆորդի մատենագրանաց Բրդ. կամ Թրդ. դարու ձեռագիր երկու Տօնամակները կը պարզեն մեզի նոյն օրուան արարուածութիւնը՝ Հովուանցի եկեղեցւոյն մէջ: Այդ երկու հնագրանային յիշատակարանները կ'ամրագրեն Տրդ դարու լատին ուխտաւորուհի Էթէրիայի Հովուանցի եկեղեցւոյ մասին գրած նկարագրութիւնը. վասն զի անոր օրագրութենէն ինչպէս է այդ մասը: Նոյն եկեղեցւոյ մասին մէջ կը

բերենք հետեւեալ ազգային յիշատակութիւններն, ժամանակագրական կարգաւ: 690ին, Գրիգոր քորեպիոսկոսոս Արշարունին, «ընթերցուածոց մեկնիչ» մը կը գրէ. «ժողովին ի հովուանոցն յիմենորոյ ժամուն և այս կանոն կատարի (կանոնը կը գնէ): Տաշեանի Ձեռագրաց ճուցակին (թ. 5 և 9) երկու ծառայները, մին՝ 1223 կամ 1261, մյուսն՝ 1506 թուականաւ, կը հրահանգին. «ձրագալուցին Յունիարի նիկզ ժողովին ի Սուրբ Հովուանոցն ի ասանորոյ ժամն, և այս կանոն կա. ՍՂ. Տիր հովանցի զիս, դարձեալ ՍՂ. ո՛ր հովանց խառնելի հայ. Աւես. ըստ Ղուկասաւ. և հովիւս...» «... Յետ այսորիկ երանեն ի Հովուանոցին ի Սուրբ Բերդինիմ, և ժողովին ի ներս ի յայն ի մատնեն և այս կանոն կատարի. ՍՂ. ԿՅ. Տիր ասաց զիս. Աւես. Մատք. և Յսի. Քսի. ձեռնեց և քաջապիս. Ս. Աթոռոյս Մատենագրանին ծառայներէն (թ. 12 և 1563) ձեռագիրներն ալ քննեցինք, կը կրկնեն միեւնոյն կանոնը և կը հրահանգեն նոյն օրը երթալ Հովուանցի եկեղեցին, և կատարել այն կանոնը զոր շինած էր Յակոբ Տեառնեղաւրը, և ապա՝ դառնալ Բեթղեմէմի Ս. Այրը սխիւօք և մոմեղինօք»: Քրիզարի եկեղեցական մատենաք այս հրահանգը իրարմէ բնագործեալով են յարահանան, մինչև ժ. գար, և յետոյ ալ: Ձեռագիր ծառայներէ գտա մեր մատենագիրներէն ուսմանք ալ կը յիշատակեն Հովուանցի եկեղեցին: Անանիա Շիրակացի «երիցս երանեալ վարդապետը» (Է. դար) իր «մեռացորդք բանից» գրութեան մէջ (էջ 7) հետեւեալ կերպով կը յիշատակէ, «... Դանգի գրեալ և ի սկզբան կանոնին աշակիս, քի տօն Սուրբ Յայտնութեան կատարի ի Յունիարի, որ և վեց ամսոյն. ժողովին ի Հովուանոցն և զայս ինչ կանոն կատարեն և ապա ի Բերդինիմ և ի յայն»: Դարձեալ, Մովսէս Կազանկայտուացի (Է. դար) իր Պատմութեան մէջ (էջ 227-28), «Անուանք Վանօրէից, որք յերուսաղէմ են շինեալ» խորագրով գլուխ մը ունի, ուր իբր «ականառեան», Երուսաղէմի վանքերուն և եկեղեցեաց վրայ շահեկան տեղեկութիւններ կուտայ, և ի մէջ այլոց կը յիշատակէ Հովուանցի եկեղեցին, որուն նկատմամբ իր կատարած նրկարագրութիւնը՝ տեղագրական և պատմական տեսակէտով մեծ կարեւորութիւն ունի. իր խօսքերն են. «... և անի յարհ-

ւելից կուսէ ըստ Յորդանանու կողմանէ երեք ասպարիգոփ հնդի ի Բերդենիսէն. և Հովանոց (Հովուանոց), ուր երկու եկեղեցիք են, և սրահարաց մասիւն: Գրիգոր Տաթևացին ալ, իր ծննդեան քաղաքին մէջ կ'շիշտատակէ Հովուանոցը և կատարուած կանոնը. «... վասն այսորիկ այսօր նախ ի Հովուանոցն ընթանալի, որ և հասարակ տեղի սուրբ ժառանգունն, ուր քանաոս հոգիս եւք ժողովեալք և տեղեք Ստորնոս... և սպա երբան սու Մատուրն ի յայրն ի տեղի ծնեղեան. վասնզի ի յայրն ծնա Բրիստոս փրկիչն, և ի մատուն եղաւ, և հովիւսն ընթացան» (Զմբան հատ. էջ 31-32):

2.—Հովուանոցի եկեղեցւոյն պատմական ծագումը.

Բեթղէնէմի արեւելեան կողմը կը գտնուի Պէյթ-Սահուր փոքրիկ գիւղը. որ է ըստ Ս. Գրոց, Բերութքամամ «հանդէպ Բեթղէնէմի» (Երեմ. ԽԱ, 17). այս գիւղին սահմանին մէջ է «Հովուաց գաւառը», ուր շինուած է «Հովուանոցը» (արար. Տէյր էր-Ռաւաթ) և հո՛ւն էր որ հրեշտակները հովիւներուն աւետեցին Յիսուսի ծնունդը: Մարինոս լատին պատմիչը կը վկայէ թէ շատ հին ժամանակներէն, այս տեղւոյն վրայ շինուած էր փառաւոր եկեղեցի մը, Ս. Հեղեմէ թագուհիին կողմէն, երկարութիւնը 46 թղաչափ. իսկ լայնութիւնը՝ 25. և նուիրուած էր Ս. Հրեշտակապետաց: Ըստ վկայութեան Նիկէփորոսի, այս եկեղեցւոյ մէջ կը գտնուին երեք հովուաց գերեզմանները, ինչպէս 670 ին, տեսնած է Արզուլֆ եպիսկոպոս, իր ուխտաւորութեան առթիւ: Մարինոս գիտել կուտայ թէ այս նուիրական տեղը կը յարդեն ո՛չ միայն քրիստոնեայք, այլ նաեւ Մահմետականք կանթեղ կը վառեն, խունկ կը ծխեն, և լատին կրօնաւորք մանդեան ճրագալուցին «Փառք ի բարձունս» կ'երգէին:

Երգ դարուն, Կրտեղ Սկիւթուպօլսեցին՝ իր «Մար-Սապայի» կենսագրութեան մէջ շահեկան տեղեկութիւններ կուտայ Հովուանոցի եկեղեցւոյն հիմնադրութեան և այլ պարագայից նկատմամբ. յիշելիքն առած տեղեկութեան համաձայն, արքա Մարկիանոս, որ հակառակորդ մը եղած Գաղկեդոնի ժողովին և միաբան երուսաղէմի Ս. Բնասարիոնի վանքին, Եւդոկիա թա-

գուհիին նիւթական օժանդակութեամբ, 454 ին, Բեթղէնէմի արեւելեան հիւսիսային կողմը, կը հիմնէ «Հովուանոցի եկեղեցին»: Մարկիանոս ջո՛րչափ հաւատարիմ կը մնայ միաբնակութեան, իր վանքը շէն և ձօխ էր, և ո՛ւր հարիւրաւոր վանականներ կը բնակէին իր տեսչութեան տակ. բայց ան չկրնարով մնալ նոյն համոզումներուն վրայ, իր վանքն ալ ինկաւ չքաւորութեան մէջ և անչքացաւ: Սկիւթուպօլսեցին երկու ղեկաքեր կը պատմէ, և այդ առթիւ կը յիշէ «Հովուանոցը» (Տէյր էր-Ռաւաթը) առաջինով՝ կը պատմէ Տէյր-Տօզի վանքին հիմնադիր Ս. Թէոդոսի այցելութիւնը Հովուանոցին, որ կը գտնուէր Տէյր Տօզի վանքին և Բեթղէնէմի միջև. իսկ երկրորդով՝ թեկուայի վանքն ապառտանած Որոգինէսեան վանականաց մէկ արարքը. 542 ին, նոյն վանականներն, ղէն ի ձեռին, կ'աւելին քանդել Մար-Սապայի վանքը. բայց անոնք չկրցան հասնիլ իրենց նպատակին. շատ մը ղեկերումներէ յետոյ, յոգնած՝ ապառտանեցան «երանելի Մարկիանոսի վանքը». դարձեալ, ըստ նոյն պատմչին, Մարկիանոս վախճանած է 492 ին: 542 ղէն վերջ Հովուանոցի նկատմամբ պատմական յիշատակութիւն չենք գտներ օտար եկեղեցական մատենագրաց քով: Հաւանաբար, այդ վանքը 614 ին կիսաքանդ եղած է պարսկական յարձակմանց առեւն:

3.—Հովուանոցի եկեղեցւոյն տեղւոյն նկատմամբ տարակարծութիւն.

Պաղեստինադէտներէն Մէսթէրման՝ յետ մահու հրատարակուած իր մէկ ուսումնասիրութեան մէջ («La Terre Sainte, 1923») կ'եզրակացնէ թէ Հովուաց գաւառի եկեղեցին Ս. Գրոց Գոյիտայ աշտարակին (Մենուիք, ԼԵ. 21) մօտն էր, և դաշտն ալ կը կոչուէր Սիար էլ-Ղանեմ: Տէյր էր-Ռաւաթը բուն «Հովուանոցը» չէր, այլ ան Հոսթի վանքն էր, որմէ Սիար էլ-Ղանիմ 600 քաջ հեռի կը գտնուէր, ղէպի արեւելեան հիւսիս: Մէսթէրման այլ և այլ վկայութիւններ յատաճ կը բերէ իր այս ճշգրտմը հաստատելու համար, և կը յարէ թէ Գաղկեդայ աշտարակի «Հովուանոցին» մէջ կ'ապրէր, 385 ին, արքա Յովհաննէս Կատիա-նոս, ինչպէս ինքն ալ կը յիշատակէ իր

Մարտէլլ գրած մէկ ճառին մէջ. 388-ին ալ զարձակալ հոն կը բնակէր Վլարք Հարանցոյի հեղինակ Բալլատորը: Մէսթէրման յետոյ մէջ կը բերէ երգ զարու Սաղիմական վրացերէն նորագիւտ ծիսարանը, որուն համաձայն Ծննդեան ճրագաւուցին գիշերը կղերականք և հաւատացեալք Բեթղեհէմէն կ'երթային Հովուանոցը և կ'երգէին «Փառք ի բարձունս» երգը. նոյն հեղինակը կ'ըլլէ նաև երուսաղէմացի եպիփան վանականը, որուն տեղեկութեան համեմատ, «Հովուանոցը (Poemninm) կը գրտնուէր Բեթղեհէմի արեւելեան կողմը, ա'յն տեղը ուր հրէշտակը երեցաւ հովուաց և բոստ անոնց...»: «Սիոն» էջերը չեն ներքի Մէսթէրմանի աւուսնասիրութեան մանրամասնութիւնքն մի առ մի յիշել. իր մէջ բերած վկայութիւններն անորոշ են և տարատմ: Ի հակառակէն, ուրիշ գիտնական մը, Լիէվէն աը Համ, իր մէկ աշխատասիրութեան մէջ («Guide - indicateur des sanctuaires et Lieux historiques de la Terre-Sainte» էջ 62-63), չընդունիր մէջ բերուած ճշգումը, յայտնելով թէ Բեթղեհէմցիներուն զարաւոր աւանդութիւնը կը հակասէ այդ կարծիքին, և թէ ամէն զարու ուխտաւորք խակական «Հովուանոցը» կը նկատեն Պէյթ-Սահուրի մօտիկ և կեղեցիկ որ մինչև հիմակ պահած է իր գոյութիւնը, թէև կիսով աւերակ: Լիէվէն մէջ կը բերէ նաև վկայութիւնը ԺԲ. դարու ուղեգիր Բոս փանտհայր Դանիէլի, որ իր րականատես կը վկայէ թէ Պէյթ-Սահուրի Հովուաց զաշարի եկեղեցին, թէև կիսով աւերակ, կը գտնուի Բեթղեհէմի գիմացը, Ս. Ծննդեան վանքէն մէկ վերստ հեռաւորութեամբ. ի հնումն կար հոն գեղեցիկ վանք մը, ձիթաստանով: Դարձեալ, նոյն հեղինակը դառնութեամբ կ'ըլլատաակէ թէ Սիար էլ-Կանէմի մէջ պեղումներ կատարողներն իրենց ձեռքով յարմարեցած են երեք հովիտներու կարծեցեալ գերեզմաններն: Այդ վայրը գտնուէ պատմականութեան, և թէ հոն տեղ մը եղած է միայն գրնէլիութեան:

4. — Մեր ալցիլութիւնը Հովուաց եկեղեցուն.

Դպրոցական արձակուրդէն օգտուելով, Սեպտ. 19-ին մեր Ս. Ծննդեան վանքի տը-

ղի և նախկին տեսուչներուն՝ Տ. Աշոտ և Տ. Վրթանէս վարդապետաց, նորոյր և Մատթէոս սարկաւազաց և Բեթղեհէմի զպրոցին ուսուցիչ Պ. Յակոբ Կարապետեանի հետ, այցելեցինք Տէյր էր-Ռաւաթի եկեղեցին, որ կը գտնուէր ընդարձակ դաշարի մը կողմը, ա'ն որբանաձէ էր և այլի մը մէջ փոքուած. եկեղեցուն արեւմտեան կողմը, իրարմէ փոքր անջատու մով Էրկու մարմարեայ սիւներու տակ կը գտնուէր երեք Հովուաց գերեզմանը, որուն մօտերը կային մողայիքի մը նաշտրոցներ. հարաւային և հիւսիսային պատերը ունէին պատահաններ՝ վերնայարկի եկեղեցիէն լոյս առնելու համար, և որք այժմ փակուած են քարերով. կողակին երկու կողմերը կը նշմարուին հեռքեր որմանկարներու, որ 35 տարի յոռաջ, հրդեհի մը հետեանքով, ոչնչացած են: Այս եկեղեցիին վրայ, ի հնումն, կառուցուած էր ուրիշ եկեղեցի մ'ալ, որուն աւերակները տակուին կ'երևին. կը թուի թէ ան աւելի պայծառ էր և ունէր շքեղ կառուցուածք մը. տակաւին կ'աւանդուին սեղանը իր վէմքարով, կամարներուն չորս վիմաշարքը, կողակին աջակողմեան հնօրեայ պատը. կիսով փլած. մողայիքի բեկորներ և եկեղեցուցի սեւամը. աւանդարտը կը պատմուի թէ Հովուանոցի այս եկեղեցին ունէր կանանց յատուկ վանք մը. այս վերնայարկ եկեղեցոյն տեղւոյն վրայ հօս հոն ցրուած կան խոյակներ՝ ծաղկածն քանդակներով, մարմարէ սիւնաբաններ, որ անտարակոյս իտալիաց քանդակագործութեան արտագրութիւններն են: Տէր էր-Ռաւաթի այս վանքը, ինչպէս վերև ակնարկեցինք, բուն Հովուանոցի եկեղեցին էր, և այժմ կը գրտնուի Յունաց ձեռքը. կ'թուի թէ ան, որքան որ Պարսից յարձակման կործանուած էր, բայց ստորնայարկը կանգուն մնացած էր և վերնայարկը վերաշինուած էր իտալիաց օրով, ինչպէս կ'ապացուցանեն տաշուած սիւներու մնացորդները: Համաձայն մեր քննութեան, ճշգրիտ կը նկատենք մեր Կաղանկայտուացիին վերև մէջ բերուած յիշատակութիւնը և Լիէվէնի բացատրութիւնները, որ ճշգորէն կ'ապացուցանեն թէ Պէյթ-Սահուրի Հովուաց զաշարի եկեղեցին՝ պատմական մեր «Հովուանոցն» է:

Այցելեցինք նաև Սիար էլ-Կանէմի

գալուր, Տէյր էր-Ռաւաթէն քիչ մը հեռի. Զրանչիսկեանք հոն արտ մը դնելով՝ այդ զիւր վերածած են զայն և պարսպած. 1859 ին ալ պնդումներ կատարած են և զտած են շատ մը այրեր՝ որ հաւանարար գերեզմաններ էին. չգտանք հոն ո՛չ վանքի և ո՛չ եկեղեցւոյ հետքեր. և ըստ մեր համոզման Սիւրբ էլ-Կանէմի արտի տեղագրութիւնը և պրոպագանդները չեն հաստատուիր Մէսթէրմանի գիտողութիւնները, հետեւաբար Տէյր էր-Ռաւաթ՝ զարաւոր աւանդութեամբ և պոստմականութեամբ, կը մընայ իբր բուն «Հովուանոցը», որուն ընկերովի սեփականատէ՛ր՝ Հայք, Յոյնք և Լատինք Ծննդեան զիշերը, ի հնուն, կ'երթային հոն թափօրով, «Փառք ի բարձունս» երգելու և պատարագելու համար: Մենք վերև յիշատակեցինք մեր ազգային յիշատակութիւնք, որ կը հաստատեն այս պարագան: Օտար ծխարաններն ալ հետեւալ կերպով կը նկարագրեն «Հովուանոց» երթալու հանդիսական թափօրը. «Կէս զիշերին զանգահարութիւն կ'ըլլայ, բոլոր ուխտաւորները կը հաւաքուին Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան եկեղեցին. և հոն կը կատարեն զիշերային ժամերգութիւնը. կղերը կ'զգեստաւորի Ս. Այրին մէջ և կը մատուցանէ զիշերուան պատարագը. յետոյ կը կազմուի մեծ թափօր, ժողովուրդը և կղերը լապտերներով և մօմեղինօք և կանթեղներով կ'իջնեն Հովուաց դաշտի «Փառք ի բարձունս»ի եկեղեցին, ուր կը կատարուի առաւօտեան ժամերգութիւնը և բարձրատիճան եկեղեցական մը կը պատարագէ. լուսածագին՝ բոլորն ալ կը վերադառնան ի Բեթղեհէմ, և Պատրիարքը Աւագ սեղանին վրայ Ս. Պատարագ կը մատուցանէ.» (տե՛ս Bethléem, le Sanctuaire de la Nativité, էջ 182): Դարաւոր սովորութիւն մը, այժմ թէև խափանուած, բայց երուսաղէմի Հայ եկեղեցին՝ նախնարած է «քաջ հովուին» ծննդեան Ս. Այրին մէջ երգել հրեշտակային չքնաղ երգը, — «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, ի յերկիր խաղաղութիւն և ի մարդիկ հանդիսին»,

ԻԿԻՏԻՉ ԵՊՍ. ԱՂԱԻՆՈՒՆԻ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ աշինել ԲԱՅՈ

Պ. Աճառեան իր «Հայերէն նոր բաներ» գործին մէջ (Բ. հատոր, էջ 177) խոսելով այս նորագիտ բառի մասին, որուն նշանակութիւնն է տոնական կարողութիւնը կրօնցեցի, իր բայական ձեռքը ընդունած է զայն: Նոյն ձեռքով որդեգրած է նաև իր հոյակապ «Հայերէն արմատական Բառարան»ին մէջ (Ա. հատոր, էջ 598), առանց որևէ ստուգարանութեան:

Հ. Գր. Սարգսեան ևս՝ որ տարւոյս Բազմալէպին մէջ քննութեան բովէն կ'անցընէ Պ. Աճառեանի նոր բառերը որոշ չափովութեամբ մը, նոյն տարագով կ'ընդունի Մագիստրոսի գործածած «աշինել» բայը, աւելցնելով իր կողմէ՝ թէ յունարէն ἀσκήσει բայէն տառադարձուած է ան:

Ըստ մեզ, եթէ չենք սխալիւ, աշինել կամ աշինել բայ մը գոյութիւն չունի ահանարկուած Մագիստրոսեան տողերուն մէջ. այլ պէտք է կարգաւ զայն «ԱՏԻՆ Ելով»: Պ. Աճառեան այդ աշինել կցելով երով էական բային՝ կ'նճիռ մը ստեղծած է ինքնին, վասնիչ նոյն բառին հանդիպելու ատեն՝ զոր Մագիստրոս անկ յոգնակերտ մասնիկով կ'իրարկած է ալլուր (Թուրք շէ, էջ 223 ըստ հրատարակութեան Կոստանեանցի)՝ «ի յստանցն ներքինեաց», բոլորովին անստույգ կը համարի բառն ու բանին ձևը միանգամայն:

Յայտնի կ'երևի սակայն՝ որ Աշին (կամ Աշին) և ԱՏՏԱՆԻ (թերևս՝ Ատտանք) ներքինի կամ ներքինեան նշանակութեամբ կը գործածէ Մագիստրոս, հասարակ գոյականի մը վերածելով դիցարանական այդ անունը: Անշուշտ Նոննոսի Մեկնութիւն Առապիկային մէջ կարդացած էր ան՝ թէ «գմարմինս իւրեանց յօշէին սրով» անոնք որ կը պատուէին Աստիկը (*), և թէ «մինչև ցարդ անդգամք ոմանք ազճատեալք հատանեն զնեքեանս»: Նոյնպէս Սոկրատի եկեղեցական պատմու-

(*) Հրատարակուած Հայերէն Թարգմանութեան մէջ իկան բնագրին այս բառերը, բայց հաւանական է որ լատգոյն օրինակներ ունէին զայն:

Թեան հայերէն թարգմանութենէն (Գ. 1/2.)
կը ճաննար Աշխիւր՝ որ «բոս մոլեկան արու-
փանացն հհատ զինքն», եւնէ: Յովհաննէս
Սարկաւազ Վարդապետն ալ (ԺԲ. զար) Մա-
ղիտաբուն զարմը վերջը՝ իր անտիպմանցած
մէկ գրութեան մէջ՝ Պոնտացի քրիստոնե-
ականներու մասին ի մէջ աչլոց կը գրէ. «Ամա-
շեմասի, խորհրդատուն կատարին եւ զԱսի-
նի»... որը բացատրութիւն մըն է «աղձա-
տանաց իմն համբաւ է գնոցանէ» խօսքին,
միւսին հատուածին մէջ:

Ե. Ե. Դ.

ԴԱՐԱՆԱՂԵԱՅ ԳԱԽԱՌԸ

(Շար. 7-8 ԹԻՒՆԵՆ)

Պատմական այսքան մեծ նշանակու-
թիւն ունեցող գաւառի մը մէջ կ'ապաստուէր
որ հոծ հայութիւն մը զոյոթութիւն ունենար
թէ՛ քաղաքին թէ՛ գիւղօրէից մէջ. ընդ-
հակառակը հայ ազգաբնակչութեան պա-
կասը չափազանց ուշադրաւ էր:

1598 թուականին, ձէլալիներու ա-
պրտամբութեան միջոցին, հայկական նա-
հանգները մատնուեցան աւարի եւ օրա-
ծութեան: Այս աղէտին վրայ աւելցաւ նաեւ
1599 ի երաշտութեան եւ սովի սարսափը.
Դարանաղցիք չըլձակայ գաւառներու՝ Ակ-
նայ, Տրվրիկի եւ Երզնկայի ազգակիցնե-
րու հետ զաղթեցին զէպլի Արւսուտք, Կ.
Պոլիս եւ չըլձակաները, եւրոպական Թրա-
կիա, հասան մինչեւ Պելլրատ, Լեհաստան,
Խրիմ, Ուլահներու եւ Պուղտաններու եր-
կրը:

1610 թուականին, ակնարկուած գա-
ւառներու Հայերէն միայն 7000 հոգի, պե-
տական խիստ հրամանի վրայ վերադար-
ձան իրենց հայրենիքները (ՏԽՍ ժամանա-
կագրութիւն Գրիգոր վարդապետ Դարանաղեցոյ,
Երուսաղէմ, 1915):

Ռոտոսթոյի եւ Մալկարայի կամախչի-
ները սակայն յաջողեցան մնալ իրենց նոր
հայրենիքին մէջ եւ հոն բազմանալ ու բար-
գաւաճիլ:

Ռոտոսթոյի հայութեան առաւելագոյն
մասը Դարանաղեաց գաւառէն է. այս մա-
սին Ռոտոսթոյիներու մօտ մ'չ միայն ա-
ւանդութիւնը չափազանց պերճաւորու է այլ

եւ բարքերու, սովորութիւններու, ասա-
ցուածքներու, կերակուրի տեսակներու
հանդիսութիւններ կը տեսնուին կամախ-
չիներու հետ: Բաց աստի կամախէն բեր-
ուած Ս. Թադաւոր Բեւեռը որ աչգային
սրբութիւն մըն է, մինչեւ ցարդ պահուած
մնացեալ էր Ռոտոսթոյի մէջ: 1922 ի Թրա-
կիոյ պարպուած միջոցին, թրակեան եկե-
ղեցիներու զոյքերուն եւ սպասներուն հետ,
Ս. Բեւեռը փոխադրուեցաւ Ֆիլիպպէ եւ
խնամով կը պահուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն
մէջ:

Իսկ Մալկարացիք որոշապէս կը յայտ-
նեն թէ իրենք Դարանաղեաց գաւառի վա-
րի Բազառիճ գիւղէն են: Մալկարացիներ-
ու մօտ ուրիշ աւանդութիւն մըն ալ զո-
յոթութիւն ունի: Ուղուկ-Քիօփիլի մէջ հաս-
տատուած Անեցիներ զաղթեալ են զէպլի
Մալկարա եւ խառնուել են եկուր Բազա-
ռիճիներու հետ: Սոյն իրողութեան իբր
փաստ ցոյց կուտան Ս. Գէորգայ մասունք
մը, որ աւանդութեան համաձայն Անիէն
բերուած պիտի ըլլայ:

Իսկապէս Ռոտոսթոյիներու եւ Մալկա-
րացիներու միջեւ ընդունակութիւններու եւ
յատկութիւններու տարբերութիւնը չ'ա-
զգայի է: Իսկ Ազրիսուպոլսեցիները բո-
լորովին տարբեր խմորէ են. համաձայն
պահուած աւանդութեան՝ անոնք չորս դար
առաջ զաղթած պիտի ըլլան Ռումանիայէն:

Դարանաղցիի ժամանակագրութենէն
կարելի է նաեւ հետեցնել թէ՛ Նիկոմիդիոյ
վիճակին պատկանող Եւալոպի գիւղերու
հայ ազգաբնակչութիւնը (Պազար Բէօյի
Պէնլի, Շաղաղի, Աօլէօզի, Վախուֆի,
Կիւրլէի) առաւելագոյն չափով կը պատ-
կանի Դարանաղեաց գաւառին:

Ամենայն հաւանականութեամբ այս
զաղութները հաստատուած են 1609-1620
թուականներուն:

1913 թուականին Դարանաղեաց գա-
ւառի մնացորդ հայ ազգաբնակչութիւնը
հետեւեալ համեմատութիւնը կը ներկայա-
ցընէր մերձաւորաբար թէ՛ քաղաքին թէ՛
գիւղօրէից մէջ:

Քեմախ գաւառի 30 տուն: Թաւկեր 60
տուն, Չաֆարի 9. Վերի Բազառիճ 250. վա-
րի Բազառիճ 90. Ս. Նշան 12. Թորոյան 45.
Մարեզ 120. Գոմեր 60. Կարնի 12:

Քաղաքի եւ ինը գիւղերու մէջ մօրոգջ

հայութեան քանակը հազիւ հինգ հազարի կը բարձրանար:

Ամէնքն առհասարակ ունէր իր եկեղեցին ու վարժարանը. բայց քաղաքակրթութեան մակարդակը խոնարհ աստիճաններու վրայ էր: Իրենց կենցաղովը, աւանդութիւններովն ու բարքերովը մեզ կը շիշեցնէին, աւելի կամ պակաս չափով, նահապետական բարի կեանքը:

Յորդան գիւղացիները զարմանալի երևոյթ մը կը պարէին. առհասարակ պակասամիտ էին: Նոյն դժբախտ երևոյթին հանդիպեցայ նաև Քղիի Սաղաձոր գիւղի մէջ: Այս գիւղիցիներու պակասամտութիւնը, ամբողջ գաւառին մէջ, տոակի կարգ անցած էր, «Սաղաձորցիներու այժերն անգամ խելար են»:

Դարանաղեաց գաւառին մէջ կը գրտնուէին նաև քանի մը հայ-հոսոմ գիւղեր, որոնց ութ հարիւլէ աւելի բնակչութիւնը խոպառ օտարացած են ազգային զգացումներէն և ուղիէն:

Քրդարնակ շատ մը գիւղերու անունները սակաւին հայեցի կը հնչէին: Ժէ. դարու սկիզբները զաղթած հայ բնակչութեան տեղերը եկած էին զրաւել Տէրսիմի քուրդերը: Իսկ գիւղերէն ոմանք չկրնալով հանդուրժել մշտապես հարստահարութեանց և սարսափներու, կամ զաղթի միջոցին կամ ապագայ ժամանակներու մէջ քրդացիք էին: Քրդարնակ այդ գիւղերուն մէջ կը հանդիպիս աւերակ վանքերու, եկեղեցիներու և գերեզմանատուներու: Աւերակներէն ոմանք քուրդերու պաշտամունքի առարկայ դարձած են:

Դարանաղեաց գաւառը երկրագործութենէ աւելի անասնաբուծութեան ընդունակ վայր մըն է: Հերկելի հողերու սակաւութիւնը և ազդեցիկ քուրդերու կողմէ Հայոց դաշտերու բռնադրաւումը, եղջերաւոր կենդանիները յափշտակելու նպատակաւ Տէրսիմի քուրդերուն պարբերական յարձակումները, ժողովուրդը մատնած էին չքաւորութեան և անել զրուիթեան: Մերայիցք հարկադրուած էին ապրիլ աւելի իրենց արհեստովը: Երկրին մէջ սակայն միայն արհեստով ապրուստ հարկ անհնարին դարձած ըլլալով՝ անոնք պարտաւորուած էին պանդխտել Կ. Պոլիս Զմիւռնիս, Յունաստան, Սերպիս, Էսպին:

Այդ վայրերուն մէջ կամախեցիք առհասարակ կը գրադէին սրճագործութեամբ (զուրու գահֆէճի):

Սուլթան Համիտի օրերուն գաւառացի հայուն երեք չէր թոյլատրուած Պոլիս կամ արտասահման ուղևորիլ. շնորհիւ Գասապային մէջ ապրող Սաղրդասէ թանիր փաշայի. որ բոտ տեղացւոց հաւատուեցնուին իսլամացած խուլ հայ քահանայի մը շահաւիգն էր, այդ զժուարութիւնները հարթուած էին: Հայերը փաշային իրը կիսուն կողմ Պոլիս կամ արտասահման մեկնելու և վերադարձի պահուն առատ փէշիկներ կ'ընծայաբերէին իրեն:

Կամախցի հայը ընտանեւէր էր և կապուած իր հայրենիքի ու անոր յիշատակարաններուն: Միայն երեք տարի կը մընար պանդխտութեան մէջ ու կը վերադառնար իրեններուն գիրկը: Այս անգամ եղբայրը կամ գաւակը կը հեռանար երկրէն իր եղբոր կամ հօրը պատրաստած զօրծը շարունակելու: Այս գրութիւնը օրէնք դարձած էր կամախցիներուն մէջ:

Պոլսոյ կամ արտասահմանի մէջ, իւրաքանչիւր գիւղի պատկանող հայրենակից կամախցիներ, հայրենակցական ընկերութիւններ կազմած էին և իրենց նուիրատուութիւններով եկեղեցիները վերածեր էին մէյմէկ փոքր դրամատուներու: մինչև 500 հնչուն ոսկի ունեցող եկեղեցիներու հանդիպած եմ: Անհրաժեշտ կարիք ունեցող գիւղացին իր եկեղեցիէն փոխառութիւն կ'ընէր 6-9 սակով՝ իր արտը զըրաւ գնելով կամ ունեւոր մէկը երաշխաւոր ջոյց տալով: Վստահելի քուրդեր անգամ երբեմն կ'օգտուէին եկեղեցիի այդ դրամատունէն:

Հայրենիք վերադարձող կամախցին իր կրած եւրոպական տարաւոյ, իր կենցաղով և խօսակցութեան ձևերովը հակապատկեր մը կը կազմէր գիւղական համայնքին հետ. և ժամանակ մը ամէնուն ուշադրութեան առարկան կը դառնար: Այդ նորութիւնները սակայն երկար չէին տևեր: Քանի մը ամիսներ յետոյ նոյն հին շինականն էր դարձեալ: Միայն կիներ, գաւակներն ու պարագաները ժամանակ մը կը դուրդուրային նորեկին վրայ. անոր ոչ մէկ աշխատանք չէին գնիր. անտառէն փայտ բերողը կիներ էր. դաշտի աշխատանք կատարողը դարձեալ կիներ:

Կամախցի կենը հուժկու, վերջին ծայր համբերատար, չարքաչ ու աշխատասէր է: Արտ կը ջըէ, հունձք կը քաղէ, կամենէ, պատ կը հլուէ, լեռնէն կոնակով փայտ կը կրէ, վերջապէս այր մարդու յատուկ ամէնէն ծանր աշխատանքները կը կատարէ:

Կամախցի զիւղացիին մէջ խմելու ունակութիւնը չափազանցութեան տարուած է: Օղի պատրաստելու համար Ակնէն բեր-

ուած թութերու քաշը ահակի համեմատութիւններու կը հասնէր: Չկայ տուն մը, նոյն իսկ յետին չքաւորին խրճիթը, որ օղի պահելու համար իր կղպուած առանձին փոքր պահարանը չունենար մասնաշատուկ շինով եւ զաւաթներով: Կարծես այդ փոքր պահարանը եւ օղիի սպասները զիւղացիին մասնաւոր պերճանքն կ'կազմէր:

Ֆիլիպպի:

ԵՐՈՒԱՆԴ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ ԶԱՌԵՐՈՒՆ ՄԷԿ ՆՈՐ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

Շ.ա. ՍԻՈՆ ԹԻԱ 10. 308 էջ

Տպագիրը

Ձեռագիրը

Բ. էջ 24 տ.	3 զբեզ վարանք	քան զվարանս
— » — »	11 բնդ կարեւոր վերացս	բնդ կարեւոր վերացս
— » — »	24 մերձեւամբ	անկանիմբ
— » 25 »	2 յորդեալք	յորդորիմբ
— » — »	13 և խտտովէր հարուածոցն	ի զառնավէր հարուածոցն
— » — »	34 Կաղմոսերդոզն	զընթերցոզն և զաղմոսոզն
— » — »	35 ախտիւ սնափառութեամբ	ախտին սնափառութեան
— » — »	36 առնիցեն	առնիցեն
— » 26 »	2 պատուեն	պատուին. է՛ առնիցէ. այլ իբրև զարհամար-
— » — »	10 զգատապարտեալսն	զգատարկացեալսն [հիշս պարտաւորին
— » — »	23 զոսմիկսն ահարեկիցէ	սրտաթափ զոսմիկսն ահարեկիցէ
— » — »	28 հարկահանաց	հարկաց
— » — »	30 անշիւթի Կոչի	և հուր ի առնս ժողովեն
— » — »	35 յափշտակութիւն յիմարե-	յապշութիւն յիմարեցոյց
	ցոյց	
— » 27 »	3 գեւաղեալս մեղօք	գնեղեալս մեղօք
— » — »	6 մօտի	մօտչի
— » — »	15 և երթայ քաղցր և ցանկալի	և երևի քաղցր և ցանկալի
— » — »	17 և զպրոյն (անշիւթի զըպ-	անշիւթի
	րոցն)	
— » — »	21 համբերիցէ . . .	է՛ առնիցէ. ապա զգլուսն խոստովանու-
		թեան բերիցէ
— » 28 »	21 անեղիւղ առ զատաւո-	անեղիւղ ի զատաւորացն
	րացն	
— » — »	24 իսկ անգուրախութեանցն	իսկ զանգուրախութեանցն
— » — »	33 յաչս առ բերան համբուրէ	յաչս և ի բերան համբուրէ
Գ. » 30 »	9-17 և զմասակար լցումն . . .	անշիւթի Կոչի
	զիջացեալ որովայն	
— » — »	21 պահել պատեն, Բեբե-	պատահեալ պահին (հ)
	պատեալ պահեն	
— » — »	22 համահամօք	համեմօքն
— » — »	24 նրբին և սրբին	անշիւթի նրբին Կոչի

— էջ 32 ա	1	զօրէնսն աստուածադիր	զօրէնսն աստուածադիմս
— » — »	6	հուր ի յերկիր իջուցանէր	հուր ի յերկնից իջուցանէր
— » — »	7-8	պահոցն պնդութիւն (բռնէս)	պահոցն սրբութիւնք
— » — »	33	և ի պաշտօնն . . .	և յօժարութեամբ ի պաշտօնն . . .
— » — »	35-36	և աղերսալի մաղթանօք և հասաչանօք զԱստուած հաշտեցուցանէին	Այս ասէրէն ասէրէն ասէրէն, ոմանք յորմ ինչ յեցեալ զպէտս քնոյն անցուցանէին
— » 33 »	4	աղօթս հարկւրաւորս նկարէին	աղօթս հարկւրաւորս կատարէին
— » — »	12	ի գազանս զիմէին	սէնէ քոյն ասէրէն, և զի այնու անբիծք էին
— » 34 »	9	ինքն կամի կարծրացուցանել (բռնէս կարծեցուցանել)	ինքն կամի ցուցանել
— » — »	14	զանկն	զանկարս և զհիւանդս
— » — »	24	անվաստակ	անավաստակ
— » — »	25	ի հուր ալի	ի հուր զգէ
— » — »	26	զոգք հատին	զոգք ական հատին
— » — »	35	խնոզեն	խնեն
— » 35 »	18	անակնունելի իմն ճաշակեն	անակնածելի իմն ճաշակեն
— » — »	32-33	զթիթիւ ապաղասս	զթիթիւ պահս
— » — »	34	ի ծուլից և յանկատարից	ի ծուլից և յորկորստից
— » 36 »	5	զրգուաղեն	զրուաղեն
— » — »	10	զհանգանակին պատուի . . .	զցանկալ պատուի
— » — »	13	և չմարդահաճոյանալ	և մարդոյ չհաճոյանալ
— » — »	17	և քուն ցանկութեան ոչ ունիցի	քուն ցանկութեան ոչ քնիցէ
— » — »	26	ոմանք Եօթներորդ . . . կատարեն	ոմանք ցԵօթներորդ . . . կատարեն
— » — »	32	զհամահամ	զհամամս (զհամամս)
— » — »	33	հալածեն և ուրանան	ընկենուն ուրանալով
— » 37 »	33-34	աղօթք անդադար	աղօթք անդադար մատուցանել
— » 38 »	2	աստուածակամք	աստուածականք
Գ. » 39 »	3	զբանս ճառիս	զճառս զբոյս
— » — »	7	զխաւրդ վատնին . . . դէմք նոցա	զխաւրդ զեղնին . . . դէմք նոցա
— » — »	8	զզոգիւ հարկանին	զզոգման հարկանին
— » — »	9-10	զխալորեալք և ական ի խոնարհ	զխալորեալք և անկնկորեալք
— » — »	28	ալուր զտեսանելիս յածեցուցանել	ալուր զտեսանելիս ցածուցանել (.)
— » — »	3	զթագին սրտին	կաթոգին սրտին
— » — »	7	. . . աղօթեցին	աղօթեցէ. ասէրէն, և արդարածրտիցն (բռնէս արդար ժաղիցին)
— » — »	12	քանզի . . . դժտել աղաչողին	սէնէ այս ասէրէն
— » — »	29	վասն ջերմագութ աղօթիցն	վասն ջերմագոյն աղօթից
— » — »	34	ընդունի զինդրուածս քո	ընդունիս զամենայն խնդրուածս քո
— » — »	35	յօղումն	ի յայտնումն
— » — »	39	յատակարար	յատակարաց
— » 40 »	17	յախտից	յաղտից
— » — »	26	աններկ հաւատով	աներկեւան հաւատով
— » — »	33	զարձուցանեն	անցուցանեն

— էջ 41 տ	5 պատարագ բանաւոր անա-	պատարագ բանաւոր անարատին
— » — » 10-11	աղօթեաց նա առ նա	աղօթեացն առ նա
— » — » 15	անթերանալի կարգացնէն	անթերանալի մտօք կարգացնէ
— » — » 16	գիտենալով (.)	գիտելով
— » — » 19	նախ առաջի	նախ, միայն
— » — » 21-22	այսր անդր յեղյեղու, և քոչքոտեցուցանէ	այսր անդր յեղյեղելով և քոչքոտաւով յորանչելով և ձկտելով զժամն անցուցանէ
— » — » 36	աներկիւզութեամբ	աներկիւզածութեամբ
— » 42 » 13-14	ի բողանոցն կազմիցիմք	ի բողանոցն երթալ կամիցիմք
— » — » 15	մոլեկան հպարտանօք	մոլեկան հտպտանօք
— » — » 17	ցոփողի մեղկութեամբ	ցոփազին մեղկութեամբ
— » — » 18-19	այծից քաղոց	այծեաց քաղոց
— » — » 20	յանդիման արբութեանցն . . . զործին	Կ'—էլշէ, և առաջի Աստուծոյ և ի մէջ զասուց հրեշտակաց յայրատ հայեցուածովն
— » — » 23	յարատ հայեցուածովքն	կանչածայն
— » — » 24	կնծածայն	յայրատանալդ
— » — » 37	այրատանալդ	զհիւսակս
— » 43 » 1	զհասակդ	յայրատ աչաց
— » — » 12	յարատ աչաց	չառնեն ինչ պէտս պաճուճանոց, այլ մաղթանաց
— » — » 16	չառնեն ինչ պաճուճանոց, այլ մաղթանաց	ի բժիշկ մտանեն
— » — » 17	ի բժիշկ մտանեն	բազում արհ... (Բ'—էլ շէ Կ'—էլ, Գ'—էլ Տառնէն 45 էջ 24 քաղ) [հոգ յայցեմք... զզժուարակիր բեռնն վարուցն ի վերայ վիմի հոսեցելոյն հոսեցն
— » — » 39	բազում արհամարհանօք	ի խոպանն... ի խոպանէն
ն. » 47 » 9	զզժուարակիր վարուցն ի վերայ ամայելոցն հասուցանել	զարաւսացեալսն (Բ'—էլ շէ Կ'—էլ Գ'—էլ Տառնէն 45 էջ 24 քաղ) [հոգ յայցեմք... զզժուարակիր բեռնն վարուցն ի վերայ վիմի հոսեցելոյն հոսեցն
— » — » 16-17	ի խոպանն... ի խոպանէն	զարաւսացեալսն (Բ'—էլ շէ Կ'—էլ Գ'—էլ Տառնէն 45 էջ 24 քաղ) [հոգ յայցեմք... զզժուարակիր բեռնն վարուցն ի վերայ վիմի հոսեցելոյն հոսեցն
— » — » 23	զխոտացեալսն	յամենայն վարուց
— » — » 28	վարձուց	»
— » — » 1	»	»
— » — » 8	ի մէջ գիշերին պահասեալ շիջաւ նոցայն	ի մէջ գիշերին, ասէ, շիջան լապտերք նոցա
— » — » 22	զահեկան մի ողորմութիւն ծախիցէ	զահեկան մի յողորմութիւն վարիցէ
— » 50 » 35	— էջ 51 տ. 26. Պաւղոսի... ընդ ողորմութեան	Բ'—էլ շէ Կ'—էլ
— » 51 » 37	քաղցոյն բնութեանն	ցաւոյն բնութեանն(.)
— » — » 51-52	հերքն թաղկեալք	հերքն թաղկեալք խոտացեալք
— » 52 » 1	թոշմեալք	խոտովեալ
— » — » 2	զզուաղեալք	զզուաղեալք
— » — » 3	և ի դուրս դուրս երերեալ և զաղարեալ կառաչէ	և ի դուրս կառաչէ զեղերեալ
— » — » 11	զի ձիքն կիցք հանեն	զի ձիքն կցատեն. Կ'—էլշէ. ջորքն առամացեն
— » 53 » 12	հրատիկք վառեալ ի ներքոյ տարածիցես	հրատք վառեալ ի ներքոյ ոտիցն տարածանիցէ
— » — » 25	խորովումն տապոյն	խորովումն տապոյ տապակին
— » — » 30	և զաններկի տապակին	զաններկի տապ տապակին

— էջ 54 տ 36 աստուածական կամօք
— » — » 37 զի զոգորմութեան տնան-
կացն փոխ տայ Աստուծոյ

(Շարունակելի)

աստուածական կամօք
զի ոգորմութիւն տնանկացն փոխ տայ
է Աստուծոյ

Ե. Ե. Դ.

ՆՇԱՐԲ ՆԱԽԵԱՑ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ս. ԵՓՐԵՄԻ ԱՍՈՐԻՈՅ

ՎԵՇՏԱՍԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾԻ ՎԱՍՆ ՆԿԿՈՄԻԴՈՅ ԲԱՂԱՔԻՆ

Քաղցկեութիւնն⁽¹⁾ ընդ ցանկութեան: Մանկութիւնն որ քաղցեալ է կենալ, եւ ծերութիւնն որ յազեալ է կենալ: Միութեամբութիւնն եւ սուգք երեւին ի միջոյ ծերոցն եւ տղայոցն: Դառն է սուգ տղայոցն, զի ո՛չ ելից զչափ կենաց իւրոց: Մեծ է միութեամբութիւնն վասն նորա, զի ո՛չ ելից զպատար մեղաց իւրոց: Ունայն է չափ իւր ի կենաց, ունայն է պատար իւր ի պարտեաց: Զրկեցաւ ի կենաց, ե... պ... աջ⁽²⁾: Դառն է որ յառնէ ընդ աջմէ, ո՛չ պահանջէ զնա ստուգութիւն: Եթէ Ետուր վաստակաւ եւ պահանջեա վարձս, [ո՛չ] պահանջէն ի ստուգութեանէն: Առնուլ կեանս ընդ կենաց իւրոց: Տայ նմա կեանս ստուգութիւնն, . . .⁽³⁾ նմա երանութիւն . . . ս . . . : Հատուցանէ ստուգութիւնն ընդ զըրկելոյն զնա, եւ զեղուն զչափ նորա չնորհքն: Մերոյն թեպեալ եւ չէ չար սուգն, դառն եւս է քան զտղայոցն: Զի լի է չափ իւր ի կենաց, եւ լի է պատար իւր ի պարտեաց: Չափն կենաց իւրոց թափեցաւ, պահեալ կայ չափ մեղաց իւրոց: Յաստի կենացս հեռացաւ, ի հանդերձեալ տանջանս մերձեցաւ: Դառն է սուգ տրդայոցն, իմաստ իւր առ ծերոցն է: Անհաճար է սուգ ծերոցն, քննութեամբ առ տրդայոցն է: Չախողակի՝ տեսանեմք զսուգ ծերոցն եւ տղայոյ յորժամ եկեացեն ուղղակիք: Ուղղորդ⁽⁴⁾ տեսանէ ամենայն

ոք, որպէս զի ձախողակիքն չըջեցին աստ զտեսիլ մեր: Քաղաքն լի ազատ կանամք, ահա հոտեալ լցեալ է զիտկամք: Մեռաւ ծեր հարիւրեմեան, ընդ տղայոյ քառաւրէի: Ի մէջ երկուց այսր չափոց, ամենայն տիք եւ չափք լուծեալ են: Ո՛ր որ հեռից եւ ի ծերութենէ, մի՛ կարծեր թէ հեռի լիցէ մահ: Զի վերին աւրէնազիրն ո՛չ երբեք ընդ աւրինաւք. կամե՛լն նմա միայն է աւրհաս: Ուր կամի երկայնէ՛ եւ կարճէ, Մերոյն եթէ երկայնեացէ, մանուկ է: Մանկանս եթէ կարճեացէ ծեր է: Բարկութեամբ վարէ զբազումս: Ոգորմութեամբ վարէ զսակաւս: Ուր կամի զի կարգեացէ, ծերք երթան նախ քան զտալս: Ուր կամի զի չփոթեացէ, տղայք երթան յառաջ քան զծերս: Ուր կամի ապականել, զամենայն տիւր վարէ զաւագան իւր: Ընտրութեամբ առնէ զամենայն, եւ յաւգուտ գործէ զամենայն: Ոգորմած է ի հարկանելն, եւ զըթած է ի կեցուցանելն: Է ուժ բարկութեամբ աւգնէ, աւգնութիւնս որ ծածկեալ են ի մէջ: Բայց ո՛չ թաքչին իւր, զի բուրէ՛ հոտ աւգնութեանց նորա, զի յամենայն կողմանց աւգուտ է: Գութ սիրոյ նորա աւգնութիւն է⁽¹⁾: Երանի՛ որ կարաց եւ ոչ տրբանջեաց զստուգութենէ նորա: Զի՛ք տրտունջ եւ քրթմնջիւն, վասն որոյ արար եւ առնէ: Ո՛չ եթէ առ չարութեան առնէ, թէ տըր-

(1) Բառս այս չիք ի բառազիրս:

(2) Եղծեալ, հազիւ ընթեռնիլ եւ սպառեալ:

(3) Եղծեալ եւ անընթեռնիլ:

(4) Այսպէս յորինակին:

(1) «Գաւազան . . . է» այս տառն բառ յաւելեալ են յաղղչէն ի լուսանցս:

տրնջեցէ՛ր զնմանէ բերան: Ոչ եթէ վնասել առնէ, որպէս զի տրտնջեցէ լեզու: Ո՛չ անիրաւի հարկանէ. Զիք որ եպրէ զոգորմութիւնս նորա, զի բա՛րձր է յեղեւրանաց, քանզի բարձր է ի չարութենէ: Ոչ հասանէ ի նա հայհոյութիւն, զի բա՛րձր է ի բամբասանաց: Եթէ զլսացին լեզուք մեր, լեզուքն զուարթնոց զոհանան: Բարձր է ի հայհոյութենէ, և ո՛չ կարաւ փառաւորութեան: Լնութիւն է որ յինքեան, ո՛չ յաւելու և ոչ պակասի: Եթէ արհնութիւնս մեծ առնէ զնա, կարէ՛ հայհոյութիւն փոքր առնել զնա: Ոչ զնա մեծ առնէ արհնութիւն, մեր բերանքս մեծանա՛ն յայնմանէ: Ոչ հասանէ առ նա հայհոյութիւն, զի առ հայհոյի՛չն կրկնի անդրէն: Կարծեցուցանէ, թէ մեծանայցէ արհնելովն, զի արհնեցուք և մեծացուք: Կարծեցուցանէ թէ տրտմի յանաւրինն մեր, զի մի՛ անաւրինեացուք և կեցցուք: Է ուր հարկանէ զչարս, զի ըզբարբան զգուշացուցէ՛ր: Եւ է ուր հարկանէ զարդարս, զի արկցէ ա՛հ անաւրինաց: Զի եթէ ասէ արդարքն տանջեցան, ո՛ւր թարխցեն անաւրէնք: Որ կայն եթէ հարկանի, բնդոտանո՛ւն նովաւ անկեալք և յառնեն: Հարկանէ զայն որ կայն, զի յարուցէ՛ նովաւ զկործանեալս: Հարկանէ և զանկեալս, զի մի՛ անկցի այն որ կայն: Աւրհնա՛ւ է բարին որ աւգնէ երկոցունց կողմանց միմեամբք: Յերկոցունց աւրէն է՝ մեզ սաստել սակաւ յարձն: Աւրէն է մեզ սաստել ի նա, զի եղիցի սահման ազանութեան իւրոյ: Հասցուք փոքր մի ի բերանոյ, և տացո՛ւք քաղցեալ բերանոց: Մեզ զրգանք և փափկութիւնք, և աղքատաց վշտամբութիւն(¹): Խոնդեն(²) յազք առանց չափոց, իսկ քաղցեալք և ո՛չ չափով: Իրբեւ զառաջին հալեցաք, ա՛յլ խորտիկ հասուցանի: Զի երկորի զինին չեւ եւս է թափեալ, և ա՛յլ սկսեալ է ի պարզ արկանել: Ոստայն զոստայնահա՛ն(³) ըստիպէ, և զառաջինսն ցե՛ցս հարկանէ: Աղքատք մե՛րկ են ի հրապարակս, և ցեց ջեռուցա՛ւ յասրղ: Ունայն է որովայն կարաւելոց, և պատառէ՛ր քսակս մամոնայ:

Երաշտացեալ է մարմին աշրոյ, և հոտեալ է եւզ յամանս: Դառայ հասարակաց թէ լուրցես, տեառնն հասարակաց նմանեցիս: Որ նմանէ կերակրչին ամենայնի, հոգաբարձո՛ւ է նա հասարակաց: Կարէ՛ր բարեբարն որ ետ քեզ, տա՛ւ ընկերին քում որպէս քեզ: Զքեզ մեծացոյց, զի իրբեւ զնա՛ լիցիս տուող ծառայից նորա: Զարն նախանձի ընդ քեզ, զի գուցէ լիցիս բարի՛ հակառակ նմա: Զի մի լիցիս հակառակ նմա, հակառակ անձին քո արար զքեզ: Մարդ որ ունիցի ակն չար, պատկե՛ր է նա ծածուկ չարին: Որ նմանող լինի Աստուծոյ, մեծանա՛յ քան զմարդկութիւն: Նախանձի չարն ընդ մարդկութիւն քո, զի մի՛ նմանեցէ Աստուածութեանն: Մինչեւ ի գրախար անդ Աստուածութիւն խոստանայր քեզ: Ուր ոչն էր աւրէն լինել, խոստանա՛յր զի լիցիս Աստուած: Ուր պատշաճս է և աւրէն լինել, աստան կեցուցանէ: Զի զգո՛յջ լիցիս երկոքումք: Իրբեւ զչար մեղանչէ, և վնասէ՛ ձրի: Զբարձրութիւն որ յԱստուծոյ է, սերմանէ՛ ի մէջ մեծատանց: Զողորմածութիւն Աստուծոյ, հալածէ՛ ի միջոյ նոցա: Բարձրութեան բարձու նմանեցին, ի քաղցրութենէ նորա աւտարացան: Նմանեցէ՛ք անմիտք միովն, յաւելէ՛ք նմանէք միւսովն: Որով չէր նմա աւրէն նմանեցէք, և յորմէ աւրէնն էր հեռացարո՛ւք: Յետս ընդգէ՛մ էք իրբեւ զչարն, որ յերկոսին յետս ընդգէ՛մ է: Ո՞ ոչ երկիցէ ի համբաւոց: Ո՞ ոչ զողացի ի տեսլենէ: Համբաւք հեռաւորք զամանք են: Պարտիք մատաւորք սաստիկք են: Խրատիչն քանզի ողորմած է, առաքեաց զհամբաւն ընդ դաւազանի: Եթէ խրատեացէ զմեզ համբաւն, ահա ապրեցա՛ք ի դաւազանէն: Եթէ անփոյթ տրտացուք ի համբաւէն, ո՛չ անցանէ ի մէնջ դաւազանն: Որ զհամբաւսն ստուշանէ, ընդոստուցանէ(¹)

(¹) Վշտամբութիւն = վշտամբեութիւն:

(²) Նոր բառ մի, որ չգտանի ի բառգիրքս:

(³) Նոր բառ:

(¹) Յօրինակին նախ գրեալ էր՝ ստուգանէ, զոր ուղղին ուղղէ այսպէս՝ ստուգանէ, բնդաստուգանէ:

զնա յանկարծ գտաւհանն: Եւ նոքա որ կորեանն յանկարծ, զհամբաւս եւ զպայպայս⁽¹⁾ ստուեղանեցին: Լուան զգաւաաց եթէ ապականեցան, եւ զքաղաքաց եթէ կործանեցան: Լուան համբաւս եւ արհամարհեցին, մինչ զի հայթեաց հայթումն մեծ: Քաղաքն մայր թաղաւորաց, եղև մայր հեղձուցելոց: Որ մտանէր ի քաղաքն, ի տո՛ւնս թաղաւորութեան մըտանէր: Ի նո՛ր զժողս մտանէ, որ մտանէ ի նա աշմ: Մի՛ ծուլացուք իրբեւ զհեռաւորս, զի մա՛ւա է բարկութիւն յամենայն տեղիս: Երկերուք ի համբաւէն զոր լուաք, զի մի՛ լիցի զործն յաշխարհիս մեբում: Ապաշխարութիւն կարէ կանել ընդդէմ, զի մի՛ զիմեացէ: Ազաւթ կարեն ցանդել զաւելան ընդ որ ընթանայ բարկութիւն: Ուր եւ կարգացէ ապաշխարութիւն, լսէ՛ նմա ամենալուրն: Քաղաքն քաղաք թաղաւորութեան, եղև քո՛յր Սողոմա[յ]: Ձի բնակեալ էին թաղաւորք ի սենեակս նորս, բնակեալ են աղուէսք ի փոսս նորս: Քաղաքն տիկին ընկերաց իւրոց, եղև յարհաւիրս ընկերաց իւրոց: Ոչ կարէր ճանապարհորդ ժող ունել շմտանել ի նա: Ձահի՛ հարկանի աշմ տեւող հայել ի նա աշուք իւրովք: Յամաք լի էր փափկութեամբ, եւ ծով լի՛ էր զրգանաւք: Յամաք կայր առաջի նորս, իրբեւ զպաշտաւնեա[յ] ամենայն վայելովք: Մով կայր ի թիկանց նորս: Պաշտեցին զնա ծով եւ ցամաք: Ընդ ծով եւ ընդ ցամաք կործանեալ է: Լացին զընա ծով եւ ցամաք: Մի՛ յուսասցի ոք ի շնորհս եւ ծուղացի՛ յապաշխարութենէ: Եթէ կործանեաց զքաղաք այն, բարի եւ սո՛ւյզ էր նա: Դոյր անդ իւր⁽²⁾ ողորմութիւն, եւ ամփոփեաց զնա ընդ բարկութեամբն: Էին նորս անդ եւ շնորհք, եւ ամփոփեաց զնոսս ընդ ստուգութեամբն: Ամփոփեաց թաքոյց զստուգութիւնս իւր յարդարս: Մերկաց եհան զսուրն սալասուր: Մերկացաւ սուր սուսերին, եւ ամփոփեացաւ ողորմութիւն: Կոտորեաց բարկութեամբ սուսերն: Չոզան արդարք ընդ մեղաւորս: Վի՛ մահու որսացաւ զամենայն ոք, արու եւ էգ զամե-

նայն ոք ուր եւ⁽¹⁾ էին: Եհաւ բմբունեաց զշինուածն, մեռան զնայուք ի հրապարակս, եւ ի մէջ տանց նըստակաւնք: Եմուտ արնդուխտ բնակեաց յանկարծ յ[ը]նդարծակ տեղւոջ առանց վորձուց: Ձիք որ հանէ զնա անտի, բայց եթէ բարբա՛ւ յարութեան: Դրացիք որ միշտ կային առանց կազոյ, բնակեցան ի զժողս: Էր զի զընեաց երկիր, եմուտ եւ եղև ի նմա սատաւումն իւր: Ձի սպասէր ուտել ի նմանէ, եկէր զնա զի զարծաւ ի հոգ: Մեռան այզորդք յայդիս⁽²⁾ իւրեանց, եւ պարտիզպանք ի պարտէզս իւրեանց: Ընդոստուցին զնոսս արհաւիրք, եւ մեռան ի շարժմանէ բազումք: Կթեաց բարկութիւն յանկարծակի չկուխս եւ զկթոզս նոցա: Թահնիշն անէժ զերկիր, տեւեցաւ եղև յարհաւիրս: Ձաղաղակ⁽³⁾ այնքան բազմամբոխ, լոցոյց բարկութիւն յանկարծակի: Մառեաւ առ արարիշն խաւսուն, զարձեալ Լոյէ զնա ի յարութեանն, եւ ըստանաւ[յ] հոգն զգարգս իւր: Խաղաղեաց բանդ զկապեալսն, եւրձ զնա բարկութիւն անհապ: Ձի ի վաղէ արգելեալ էին անդ, եւ ոչ զատեցան զընոսս զատաւորք: Էջ զատաւորն զատաւորաց, արա՛ր զգատոս նոցա ի միում ժամու: Էր զի մինչդեռ կազէին ընդ միմեանս, կտրեաց մահ զկազս նոցա: Էր⁽⁴⁾ զի մինչդեռ սուրս տայր, էր զի դեռ քոքս⁽⁵⁾ ժողովէր: Էր զի յիւրմէ տայր այգում, եւ էր զի զ[ը]նկերաց յափշտակէր: Չոզաւ անաւելնն մինչդեռ անաւելնէր: Չոզաւ արդարն մինչդեռ արդարանայր: Էր զի մինչդեռ հիմն արկանէր, անկաւ առաջին զոր շինեաց: Էր, զի շինեաց, զարդարեաց եւ կազմեաց, եւ եղև նմա տուն իւր զժոխք: Էր ուր աշխատէր ի մանկութեան զնել համբարս ծերութեան, ազատեաց զնա մահ յանկարծակի ի հոգոց իրբեւ զճառայ: Էր որ զաւուրն խորհէր, եւ էր որ ընդ երկարոյ՛ հոգայր: Առ բե-

(1) Եւ ի վերայ տողին յաւելեալ յուղղէն:

(2) Նախ զրեալ յայդիս, զոր ուղղին ուղղէ յայդիս:

(3) Օրինակն ունէր նախ զաղաղ, յոր յաւելու ուղղին՝ աղի:

(4) Էր յաւելեալ ի վերայ տողին զընա արդարային:

(5) Իմաստ բառիս ինձ անյայտ:

(1) Նոր քառ, ինձ անյայտ իմաստիւ:

(2) Իւր ի վերայ տողին յաւելեալ յուղղէն:

բուն կարկեալս, կուտեալ⁽¹⁾ համբարն զոր համբարեաց ազահութիւնն: Էր որ զգինիս պահէր, եւ էր որ զարդիւնս հնացուցանէր: Արմտիք մեծագորտութեան⁽²⁾, առ նմին կուտեալ էին ի դժոխս: Էր որ արդելոյր հաց ի քաղցելոց, եւ ընդ նմին թաղեցաւ ի բաղնակ⁽³⁾ իւր: Էր որ իրբեւ ուղղեաց զսեղանն, կարկեցաւ բերան իւր ի⁽⁴⁾ խորտրկացն: Փոխատուն եւ փոխառուն, ի մեծ հոգւս մաշէին: Հոգ որ հեղձոյց զբազումս, հեղձոյց զնա բարկութիւնս: Էր զի մինչդեռ կռէր զարծաթն, չ'է կենդանւոյն ի դժոխս: Էր զի մինչդեռ երգումն տայր, չոգաւ երգումնն ի բերան իւր: Զոգաւ պահողն ի պահս իւր, եւ կերողն յորկորտութեան: Զոգաւ պոռնիկն ի պղծութեան իւրում, եւ սուրբն ի սրբութեան իւրում: Մեռաւն դատաւորք ի տան առննի, մինչ էին կաշառք ի ձեռս իւրեանց: Մեռաւն յանկարծ կազք նոցա, մինչ էին զոգութիւնք ի ծոցս նոցա: Զոգաւն հարսունք առապատաւք, եւ ցածուն կանայք սենեկաւք: Էր որ ի վերայ խորոյն նստէր, եւ էր որ⁽⁵⁾ ի վերայ ամղաց⁽⁶⁾: Մին տարաւ զընդ իւր ործս չարս, եւ միւսն, եւս պաշար բարի: Հանդերձեալ է ստոյգըն որոշէլ զվատաակս եւ զգործս նոցա: Զի գիտութեան ամենազիւտին, չէ մարթի եթէ մոռացի ինչ: Մինչ կենդանին եւ խառն էին, ո՛չ մոռացան նմա զործք նոցա: Եւ մինչ մեռեալ եւ շփոթեալ են, ոչ մոռանան նմա ընթացք նոցա:

Չshr⁽⁷⁾ ներսս Սրբաւոր անձն
եւ սիկհրական վարդապետ,
ստացաւ ստատուեալ⁽⁸⁾ մատենիս
յիշեալի՛ք ի Քրիստոս⁽⁹⁾ եւ նոյն ինկն
մեզ ողորմեացի. անկն:—

Նախա ԶԻՆՏԷՐԻՔ Յ. ՄՈՒՐԱՏ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵՆՈՐՀԱՆՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

Ս. Դեռզայ Տօնից առքիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք հայր վարդապետ հեռագրով շնորհատելի Ամենայն Հայոց Վեմ. Հայրապետ Տ. Տ. Գեորգ Ս. Կաթողիկոսին առնուել, եւ Ն. Ս. Օծափնը բարեմանցաւ հեռագրով պատասխանել Ս. Պատրիարք Հօր հեռագրին, որոնց պատկերներ կ'առնանագրենք.

1927 Սպտ. 23, Երուսաղէմ

Ն. Ս. ՕԾՈՒԹԻՒՆ ԳԵՂՈՐԳ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Էջմիածին

Հանեցէք Ձեր տնտեսն տօնին առքիւ բնդունիլ միւր տեղեկոյ շնորհատութիւնները. երկար կեանք եւ յաջողութիւններ կը մաղթենք Ձեր Վեհափառութեան:

ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԳԻՐԻՆԱՆ

1927 Սպտ. 27, Էջմիածին

ԱՄԵՆ. ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ԳՈՒՐՆԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՀԱՅՈՑ
Երուսաղէմ

Անկեղծ շնորհակալութիւններ եւ օրհնութիւններ:

ԳԵՂՈՐԳ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒՆ ՅԵՇԱՍԱԴԼ

Ժառանգաւորաց վարժարանի Բարերար Տիար Պատրիկ Կիւլաշնկեանի քաղձանքին համեմատ իր ողբացեալ եղբոր Կիւլապիի եւ որդւոյն Սերովբէի յիշատակին տարեկան Ս. Պատարագ եւ Հոգեմանգրատեան պաշտօն կը կատարուի վարդապետի առնին Սրբոյ Յակոբեանց Տաճարին մէջ:

Ըստ Ս. Աթոռի աւանդական սովորութեան վարդապետին պատարագին է Ս. Պատրիարք Հայրը. Ն. Ամեն. Սրբազնութեան առաջնութեան փափկութեան պատճառաւ, այս տարի պատարագին եղաւ Պատրիարքական փոխանորդ Դեր. Մկրտիչ Եպս. Աղաւունի, որ իր բարոյն մէջ դրուածն Կիւլաշնկեան քաղձանքին իշխանութիւնը եւ չեղծ մաղթանքներ բոլոր Բարերար Պատրիկ Կիւլաշնկեանի քաղձութեան համար, եւ օրհնեց ողբացեալ Կիւլապիի եւ Սերովբէի յիշատակը: Ժառանգաւորաց վարժարանի աշակերտք եւ Ընծայարանի սարկաւազունք, եւ հաւատաւեալներէն շատեր Ս. Հաղորդութիւն առին, եւ պատարագի աւարտումն հալը Հոգեմանգրատեան պաշտօն կատարուեցաւ Կիւլաշնկեան զերդատանի ննջեցեկոց յիշատակին:

Իսկ երեկոյն Մայրապետի սեղանատան մէջ բոլոր Միարանութեան եւ Ժառանգաւորաց վարժարանի աշակերտներուն հոգեմաց արուեստ, աղօթք-

(1) Յեռնագրոյն ոմն զրիշ յաւելու աստէն էր:

(2) Բառս այս չի՛ր ի բառգիրս:

(3) Նոր ինչ բառ.

(4) Ի յաւելեալ յուղղէն:

(5) որ յաւելեալ ի յուսանց ի բուն իսկ զրչէն:

(6) Նոր եւ ինծ անծանօթ բառ:

(7, 8, 9) Տէր, աստուածեան, Քրիստոս եւ

այլ բառեր բնագրին մէջ սղուած են պատիւով. իսկ այս նշանաւորութեան մէջ լուսն դրած են այլպիսի սղումներ:

ԱՍԵՆ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԶՕՐ

ԱՆՈՒԱՆ ԵՒ ԳԱՀԱՅԱԼՈՒԹԵԱՆ ՏՈՆԱԽՄԱՌԻԹԻՒՆԸ

Մերոց Քարգանջայ Տօնին զուգարութեամբ կատարուեցաւ Առաքելական Ս. Արքայոյ Գահակալ Ամեն. Տ. Տ. եղիւ Ս. Արքեպիսկոպոս Դուրեանի անուան Տօնախմբութիւնը եւ իր պատրաստութեան եօրներորդ Տարեդարին յիշատակը:

Դիւն. 21. Ուրբ. երեկոյ, Ն. Ամենապատիւ Մերազնութիւնը եպիսկոպոսներով եւ վարդապետներով առաջնորդուած, իշու եկեղեցի եւ նախագանջ Մերոց Քարգանջայ Նախասօնակին: Իսկ հետեւեալ առաւ, Շր. Զոհ. 22, փառաւոր կերպով կատարուեցաւ Քարգանջայ Տօնը: Ամեն. Ս. Պատրիարք Զայր եկեղեցի իշու Մանկունքի ասեմ, նախագանջ ժամերգութեան վերջին մասին՝ ասեմին մէջ, եւ յետոյ իր արքայ եղաւ եւ Միաբանութիւնը եւ ժառանգաւոր աշակերտներով շնորհակարարեցին Ն. Ամեն. Մերազնութեան կրկնակի Տօնը:

Շնորհաւորութենէ ետք Ս. Պատրիարքը վեր եղաւ Պատրիարքարան՝ հանգչելու համար, եւ յետոյ սկսաւ Ս. Պատարարը:

Պատարարին եր հարգէն Մերազն, որ իր աւուր պատանի Բարդին մէջ խօսելէ ետք **Քարգանջի վարդապետներու** կատարած անմահ ծառայութեան վրայ, ակնարկեց օրուան **Մեծ քարգանջին** Ամեն. Ս. Պատրիարք հօր, ուրախութիւն յայտնեց Ն. Ամեն. Մերազնութեան ապաւինման առթիւ, եւ քսաւ թէ Մերոց Յակոբեանց արքայ ունեցած է արժեքաւոր զանազանքներ Պարոնէ Գրիգորի եւ Շիրապակիւի պէս, բայց Դուրեանի նման մատուցական այժմ աւալին անգամ ունեցաւ, եւ յարգեց ժառանգաւորներ որ իւրացրեն անոր աշխատութեան ոգին, անոր խոնարհութիւնը ու անբասիր հոգեւորականութիւնը, եւ մարտանքներ քու Ն. Ամեն. Մերազնութեան հաջորդութեան եւ երկարակեցութեան համար:

Ս. Պատրիարք Զայր դարձեալ եկեղեցի իշու Ս. Պատարարի վերջեր, որու աւարտումէն ետք քափօրով եղաւ Պատրիարքարանի մեծ սրահը, որուն նակարք յարգաւորած էր օրուան Տօնին պատմանքով վայելութեամբ, պատրիարքական արքայ Բարձր պատմանքանի մը վրայ, ծաղիկներու մէջ:

Ժողովուրդով եւ դպրոցական երկսեռ ուսանողներով իր մեծ սրահը. նոս ալ Պատրիարք. Փայաւնորդ Մկրտիչ եպս. Աղաւունքի յանուն Միաբանութեան, եղինք Սարկաւաջ յանուն Կիւլպէնկեան դասարանի, եւ Թորոս Արեւեան (Ժառ. Գրգ. դասարանէն) յանուն Ժառանգաւորաց վարժարանի ուսակերտութեան, փոքրիկն Արապոյ յանուն Սիոն մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի երկսեռ ուսանողութեան, եւ ուսուցիչ Տիար Գ. Միայեան յանուն Երուսաղէմի հայրութեան շնորհակարարեցին Ս. Պատրիարք Զայր իր ապաւինման, իր անուան Տօնին եւ իր պատրաստութեան եօրներորդ տարեդարին առթիւ, խանդավառ եւ ցնձուն արտայայտութիւններով: Ամէնէն վերջ Ս. Պատրիարք Զայր սկսաւ խօսիլ. նախ շնորհակարարեցին յայտնեց իր առաջնութեան առթիւ արտայայտուած զգացումներուն հա-

մար, յետոյ խօսելով Քարգանջիներու մասին, դիտել տուաւ թէ անոնց նշանակութիւնը իրենց ծառայութեան մէջ է, այսինքն մտնալ ինկղիմք ուրիշներուն ծառայելու համար. այս Արքայ, մասնաւոր, առհասարակ ակնարկելի ծառայողներ են Տօնը, եւ ես ալ կ'ազնել ծառայել այդ ողիւծ եւ կերպով, որչափ Աստուծոյ կեանք շնորհէ ինձի, ինչ ալ բռն ուրիշներ:

Ս. Պատրիարք Զայր զուարթ էր եւ լաւ տրամադրութիւններով եւ խօսած ասեմը կ'ազնուորէր:

Ժառանգաւոր, Տիար Լեւոն Չիլինկիրեանի առաջնորդութեամբ, երգեցին հանդիտին սկիզբը եւ ուղերձներուն միջեւ. հանդիտը փակուեցաւ Ս. Պատրիարք Զօր Պատրիարքիւով եւ զոյց **Զայր** մերով, որմէ յետոյ Ն. Ամեն. Մերազնութիւնը նստաւ իր արքային վերայ եւ ներկայ բազմութիւնը միառմի աշակերտներով շնորհակարարեցին Ս. Պատրիարք Զայր եւ առին իր օրհնութիւնները:

Հանդիտին վերջին մասն էր երեկոյան ընթրիքը Միաբանութեան սեղանաստան մէջ, նախապատրաստմամբ Ս. Պատրիարք Զօր Ժամբ 30ին: Սեղանին հրաւիրուած էին բոլոր Միաբանութիւնը, ժառանգաւորներ, ուսուցիչներ, պատրիարքական դիւանի պատահելութիւնը, եւ երուսաղէմի հայերէն յարգելի դէմքեր:

Մկրտիչ եւ Բարդէն եպիսկոպոսներ այս առթիւ ալ ուղերձներ քրին, Ս. Արքայի պայծառութեան եւ անոր արժանաւոր զանազակին առաջնութեան եւ յաջորդութեան համար: Յարգելի հրաւիրեալներէն Բիլիկ Գալպիւտեան ուղերձով մը իր ուրախութիւնները յայտնեց Ս. Յակոբի վերածննդեան համար: Ժառանգաւոր, դարձեալ իրենց երգերով ողերձեցին մրմնոյրք: Ս. Պատրիարք Զօր օրհնութեամբ փակուեցաւ սեղանի հանդէսն ալ:

Մենք հազիւ թէ հաշի մը պատմական եւ նկարագրական զիծեր արձանագրեցինք Քարգանջայ Տօնին առթիւ Ս. Յակոբայ Մայրավանքին մէջ կատարուած հոգեւոր խաւինանքէն, Ըսենք երկու բառով թէ Ս. Պատրիարք Զօր ապաւինումը զպատմանք եւ եղած ուղերձներու մէջ եւ դէմքերու վրայ արտափայլող ցնձութեան, Իսկ բաշխումներ Ս. Յակոբի վերածննդութեան առթիւ Ն. Ամեն. Մերազնութեան պատրիարքութեան ասեմ՝ շատ շնորհակարար ամէն կողմէ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԵՐԿԻՐԱՇԱՐԺԷՆ ԵՏՔԸ

ՆՈՐՇԷՆ ԳՊՐՈՅ

Սիոնի նախորդ սխնականներուն մէջ բառական մանրամասն նկարագրութեամբ արձանագրուած էինք Տօնի մէջ պատման երկրաւարին աւերները:

Ըսած էինք թէ հաշիմաստար Ս. Յակոբ իշ վրանաւանդաւ եւ թէ ձեռնադրուած է վերանորոգութիւններուն:

Բայց, երբ ձեռք զարնուեցաւ վերանորոգութեան,

իրականութիւնը երեւան եկաւ, ենթադրւածն աւելի ծախեալ գումար քան քանակը:

Մեր առաջին տեղեկագրութեան մէջ Քերթնէմի Հայոց վանքին վնասուելուն վրայ յիշատակութիւն մը չուէինք. մասնագիտական լնտրութիւններ ցայտիս քէ 500 ոսկի հազար ալիս քանէ ենթադրւածներ լեցնելու եւ ամրացնելու եւ ամենէն անհրաժեշտ նորոգութիւններ կատարելու համար:

Օրէկ Ալեքսիս Երեւանի բոլորովին վերանորոգուցաւ՝ խոսք ծախեալ մը:

Իսկ Ս. Յակոբայ երջախիսին մէջ հարկ եղաւ հաշտուց յատկապէս զգրոցին շէնքը փլցնել բոլորովին եւ կառավարութեան հաստատած օրէնքին համաձայն նոր զգրոց մը կառուցանել 37 մէր երկուս եւ 9 մէր լայն զեմի մը վրայ, ետալար, 250 ուսանողի համար: Շէնքին յատկապէս պատահական կառուցութեան՝ կրքարակաւ եւ առողջապահական վարչութեան կողմէն եւ հաղապատեցութեան վարչապետի կողմէն:

Նկատի առնելով երուստի միջին եւ մասնաւոր զգրոցական Հայոց շէնքին անունը, Ս. Յակոբին բոլոր օրամագրելի շէնքեր անբաւական կուգային Մանկապարտէզի եւ Նախակրթարանի նիւթերուն:

Տեղեկ ժողովը որոշեց Սիւն մանկապարտէզն ալ միացնել հաղապատեցութեան մանկապարտէզին հետ, եւ հաղապատեցութեան ու զգրոցականներուն կրքարակաւ զօրք կեդրոնացնել տեղ մը, եւ քանի որ երկուստեմէն եւքր անհնար եղաւ եղած շէնքեր զգրոցի վերածել, յամար դատուեցաւ հաղապատեց զգրոցը վար առնել բոլորովին, յարակից կարգ մը շէնքերուն հետ, եւ նիւթանց նոր զգրոցի մը շէնքերուն լուծել խնդիր, որուն արդիւնքը պիտի ըլլայ ոչ միայն ծրագրի եւ ուսուցման կեդրոնացում եւ կանոնաւորութեան բոլորովին նոր շէնքի մը մէջ, այլ նաեւ երկուս ժամանակի մը համար ապահովութիւն մը՝ քէ երուստի միջին աւելի մեծ շէնքի մը պէտք պիտի չունենան. որովհետեւ 250 քիւր առաւելագոյնն է արդի աւակերտութեան համար, որ ի հարկին 300ի ալ կրնայ բաժնաւորուի: Ասկէ դաս նոր շէնքի մը զգրոցին երեսը յարկին երկու կողմերուն վրայ **քէրտներ** պիտի ըլլան, որոնց վրայ հարկ եղած աւելի պիտի կրնան կառուցուի երկուս նոր դասարաններ: Նոր զգրոցը պիտի երկուս արեւմտեմէն արեւելք, Պաշտօն-բաղի հարաւային արեւելեան անկիւնէն դէպի Ս. Հրեշտակապետ վանք. իսկ յայնք՝ հարաւէն նիւթիս: Երեք հազար եղիպական ոսկիէն աւելի ծախ մը կենթադրուի այս նոր զգրոցի շէնքերուն. եւ կոյուսացուի որ վեց ամենէն աւարտի շէնքերուններ եւ գարնան կատարուի բացման հանգիստը:

ՊԱՂԵՍԻՆԻ ՆՈՐ ԴԻԱՄՆԵՐԸ

Իրեւ պատահական դէպք Պաղեսինի ինքնավար կեանքէն նկատման կը համարինք արհամարհել, քէ Նոյեմբերի սկիզբէն հրապարակ կ'ըլլեն եւ քաղաք-տարածք մէջ կը դուրս Պաղեսինեան դրամներ:

Պաղեսինի Մեծն Բրիտանիոյ դրամներ ենք. անցնելէ ի վեր հրապարակի վրայ քաղաքներուն դրամ եւ եղիպական դրամ, որոնք մէկ ոսկին հասարար է ամերիկեան հինգ ժողովի կամ անգլիական մէկ սթրլինգի եւ եղիպական 2,5 դուրուի:

Պաղեսինի կառավարութիւնը այս 1927 տարուան քննադէպին նախ փոխեց նամակագրութեան, բոլորովին տեղականացնելով զայն՝ պատահական յիշատակարաններու մանրամասնութեամբ:

Կարգը եղած էր Պաղեսինեան դրամի հաստատութեան:

Ասիական նիւթում է անգլիական սթրլինգի վրայ, որ կը ներկայացնէ **հազարաւոր միութիւն**: Պաղեսինեան ոսկի մըն է այդ **քաղաքամով**, ամերիկեան մէկ ժողովուրդի չափ գրեթէ:

Մանր դրամներ **արծաթ, նիւթ** եւ **պղինձ** են: Արծաթի ամենէն մեծ կտորն է երկու **սիլինց**, մէկ **սիլինց**, եւ միւս կտորակներ նիւթ եւ պղինձ:

Այս դրամներուն գրամմը երեքեկուսն է. մէջ-տեղ **անգլիերէն**, աջ **արաբիերէն**, ձախ **կրքար-երէն**:

Եղիպական բոլոր դրամները Պաղեսինի առեւտրական հրապարակէն պիտի քանուի այս նոր դրամներու փոխարկութեամբ եւ պիտի փոխադրուի լոն-տոն, ուր Պաղեսինի Նախարարութեան վարչութեան ներքին Պաղեսինի հաշար կազմուած է մարմին մը, որ պիտի հսկէ Պաղեսինի դրամական գործառնութեան վրայ: Վասն զի հրապարակ հանուած նոր դրամին վարկը երեքաւորուած է կառավարութեան կողմէն, այսինքն մէկու կտորն մինչեւ երկու միլիոն ոսկի արժեքով վարկ մը: Բայն է որ ամբողջ Պաղեսինի մէջ քաղաքներուն դրամ նոր դրամը պիտի ըլլայ 2 միլիոն ոսկիի գումար մը:

Պաղեսինեան դրամը քաղաքներուն մէջ պիտի դուրս եկն անդր-Յորդանան, Էմիր-Ապսուլանի իշխանութեան ներքին գնուող երկրին մէջ, ուր ասկայն մինչեւ նիւթայ եղիպական դրամէն աւելի օտմանեան ոսկին եւ մէքինն է վստահելի դրամը արաբի ալիք-արաբը, որ ոչ դրամատուն վրայ զարգաւոր ունի, ոչ ալ քաղաքացիական վրայ. հնչուն փառք միայն կը հանցնայ ան՝ իր վարժուած անուով:

(Շարունակուած 350րդ էջէն)

Նախաւ եւ արդարապէս նկարագրել:

Ս. Պատարագի աւարտումէն ետքը բոլոր ժողովուրդը թափուով Ս. Փրկչի գերեզմանատունը առաջնորդուեցաւ, եւ հոն Արարայի Յուշարձանին շուրջ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօնը: **ժամանակահատուած Վարձարանի կողմէն ծաղկեպսակ մը դրուեցաւ Արարայի Յուշարձանին վրայ:** Անդրանիկի յիշատակին:

...

Իսկ կէտքէն ետքը ժամը 3-5 տեղի ունեցաւ Անդրանիկի յիշատակին հրապարակային ժողով մը, երուստի մասին Հայոց Բարեփոխական ընկերութեան **Բոլոր** մէջ: Այս ժողովը ստորագրած էր երուստի մը գնուող բոլոր հայ յարանուանութիւններու համադրականութեամբ, որուն նախագահեց Պատրիարքական Փոխանորդ Դեր. Մկրտիչ Եպս. Աղաւազանի:

Այս սուգի ժողովին զեղարուեստական մասին յաջողութեան համար իրենց թափը քրքած էին երուստի մը հայ երկուս երկուսաւորութիւնը, իրենց երգերով եւ արտասանութիւններով: Իսկ գլխաւոր խօսողներն էին Տրք. Բորեան եւ Նազարէի որ-բանդի տեսուչ Հ. Քէշիշեան: Նախագահ Սրբազան ամենէն վերջը խօսեցաւ օրինելով յիշատակը մեծ Զինուորին, եւ արդիւրով փակեց ժողովը:

Մ. ՅԱԿՈԲԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

ՍԻՌՆԻ Հոկտեմբերի Թիւին մէջ տեղեկութիւններ տուինք մեր Մատենադարանին վրայ, բացատրեցինք կենսական կարեւորութիւնը ստղին անդին մընացած հին զրչադիր, հին արպաղիր գիրքերու հաւաքման և կեդրոնացման պէտքը Ս. Յակոբայ մատենադարանին մէջ:

ՍԻՌՆ ԵԱՐԳԱՆՔԻ Կը յիշեցնէ իր այդ կողմ իր սիրելի բնթերցողներուն և բոլոր անոնց որ ունին հին զրչադիրներ, հին տպագիրներ, հայերէն ունէ հրատարակութիւն, և ջերմապէս կը խնդրէ որ ատենք նուիրուին Ս. Յակոբայ Մատենադարանին:

Ապահով և կարեւոր կեդրոն մըն է Ս. Յակոբ. Հայ մտքի հին և նոր արժէքները պահելու և ուսումնասիրութեամբ օգտակար ընծայելու համար զանոնք:

Յիշեցէ՛ք միշտ Ս. Յակոբայ Մատենադարանը:

Բոլոր գիրքեր պէտք է ուղղուին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր հասցէին:

ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԱՐԽԻՎՍ

Եռամսեայ պարբերութեամբ

Հրատարակուի

ՇԱՆՔԻ ԸՆԿԵՐԱԿԱԳՆՈՒԹԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յրահան 40 ֆրանկ

Արտատպում 2 արտ

Թիւր 12 ֆրանկ

ԽՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

CHANTH, Art & Lettres

94. Rue Lafayette 94

Paris (10°)

ԳԵՂՈՒՆԻ

Հրատարակուած է ԴԵՂՈՒՆԻ 1927ին պրակը, Վենետիկ Միջինարեւելեան Հարց Տպարանին անթերի տպագրութեամբ:

Գեղարուեստական բաժինը արդող ճոխութիւն մը ունի, և բոլորէ է շատ անոնք համար և քան հայ վրձինի վարպետներու գործերէն ընտիր հաւաքածոյ մը կը բովանդակէ:

Ճարտարականը կը կնքուի միւս տողերով:

— ԱՊԵՂՈՒՆԻՍԻ այս պրակին գեանքը ընդունելութիւնն և զնահատանքը զմեզ պիտի հարկադրէ աւելի փութացնել ուրիշ պրակի մըն ալ հրատարակութիւնը:

Գին 3,50 տօլար:

ՏԱԹԵԻ

Հալէպի առաջնող Գեղ. Արտագ Ծ. Վրդապետ 1928-ի Տարեցոյցը ՏԱԹԵԻ հրատարակուած է. Գիւնն է մէկ Տօլար կամ 25 Լրանգ. — Հաւցի:

Rev. Ardavazt Vartabet

B. P. 133

ALEP (Syrie)

ԿԸ ՓՆՏՈՒՈՒԻ

Իտալիացի Սուքիտա Յակոբան, այժմ 37 տարեկան, որ Բզմիլի գէպքին խոյս տուած է քաղաքէն և չղկնալին մէջ գինք տեսնող եղեր է: Յիշեալին բնակավայրը գիտցողներէն կը խնդրուի անոր մասին տեղեկացնել իր եղբոր հետեակ հասցէով:

Simon Hagopian,

Couvent Arménien,

Jérusalem, Palestine

ՍՒՌՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԳՆԵՐՈՒՆ

ՍՒՌՆԻ 11րդ Թիւն է այս, և կը յուսանք թէ մեր յարգելի բաժանորդներէն անոնք որ մինչեւ հիմայ չվճարեցին իրենց բաժնեգիրնը, այս 11րդ ստանալնուն պէս դո՛ւնէ պիտի արթնան մեզառանցորդ ժամուն և պիտի բռնեն, «Ահա՛ ՍՒՌՆ իր առաջին տարին լրացնելու մօտ է և մենք դեռ չենք վճարած մեր բաժնեգիրնը. ա՛յ չուշացնենք և առաջին առթիւ վճարենք պարտքերնիս»:

ՍՒՌՆ շատ շնորհակալ պիտի ըլլայ իր պարտավճար բաժանորդ բարեկամներուն: ԳԼՈՐԶՈՒԹԻՒՆ ՍՒՌՆԻ]

ՍՒՌՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՅՐԷՋՆԺ-ի և Շրջակայից համար ԳԼԸ. ՎԱՐԴԱՆ Ծ. Վ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ:

ՍՒՌՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՍՒՌՆԻ Լօս Անճելլօսի և Հարաւային Քայիֆօրցիոյ գործակալութիւնը յանձնուած է

ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՀԱՅ ԳՐԱՏԱՆ

Բաժանորդութեան և բաժանորդագրի մասին դիմել գրասան սեփար Թ. ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ:

4408 So. Hoover Street
Los Angeles, Calif.

ՍՒՌՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Նիւ Եօրքի և Շրջակայից համար ՍՒՌՆԻ Գործակալութիւնը սիրայօժար ստանձնած է

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ

ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Կը խնդրուի Նիւ Եօրքի և Շրջակայից ՍՒՌՆԻ բաժանորդներէն, անյատկաղ վճարել իրենց բաժնեգիրները Հ. Կ. ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ:

Հասցէ

THE BOOKSTORE
ARMENIAN EDUCATIONAL
FOUNDATION

331 Fourth Avenue
New York City

ՍՒՌՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՀԻՐԷԻ համար
(Եգիպտոս)

Տիար ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆ,
Ազգ. Առաջնորդարանի Պաշտօնեայ:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԵՆ

ՕՐԱՑՈՅՑ

1928 Նահանջ Թուին Քրիստոսի
(Ըստ Հին Տոմարի)
Հանդերձ Յաւելուածով
Գին 2 դր.

ԼԻԱԿԱՏԱՐ

ՅՈՒՑԱԿ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

ՍՐՔՈՅ ԵՐԱՊԵՐԱՆՑ ԵՊԱՐԱՆԻՆ
1833-1927